

מקום שגלו ישראל כביכול גלתה שכינה עמהם, גלו למצרים שכינה עמהם שני הנגלה נגלית¹ בית אביך בהיותם במצרים (ש"א ב כו), גלו לבבל שכינה עמהם שני למענכם שולחתי בבבלה (ישעיה מג יד), גלו לעילם שכינה עמהם שני ושמתי כסאי בעילם (ירמיה מט לח), גלו לאדום שכינה עמהם שני מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה (ישעיה סג א), וכשנתידין לחזור כביכול שכינה חוזרת עמהם שני ושב יי אלהיך ארת שבותך (דברים ל ג) אינו אומר והשיב אלא ושב, ואומר אתי מלבנון כלה (שה"ש ד ח) וכי מלבנון היא באה והלא ללבנון היא עולה ומה ת"ל אתי מלבנון כלה כביכול <אני ואת מלבנון גלינו> אני ואת ללבנון עולים.

ליל שמורים הוא ליי. בו ננאלו ובו עתידין להנאל. דברי רבי יהושע שנאמר הוא הלילה הזה ליי רבי אליעזר אומר בו ננאלו, לעתיד לבא אין ננאלים אלא בתשרי שנאמר תקעו בחודש שופר וגומר (תלים פא ד) מפני מה כי הק לישראל הוא וגו' ומה תלמוד לומר הוא הלילה הזה ליי. אלא הוא הלילה שאמר הב"ה לאברהם אבינו אברהם בלילה הזה אני גואל את בניך וכשהגיע הקץ לא עכבן הב"ה כהרף עין: שמורים לכל בני ישראל לדורותם, מניד שכל ישראל צריכין להשתמר בו.

פרשה טו ויאמר ה' אל משה ואל אהרן זאת חקת הפסח יש פרשיות שהוא כולל בתחלה ופורט בסוף, פורט בתחלה וכולל בסוף, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש (שמות יט ו) פרט, אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל כלל, ואת חקת התורה (כמדבר יט ב) כלל ויקחו אליך פרה אדומה פרט, ואת חוקת הפסח כלל כל בן נכר לא יאכל בו פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, ואת חוקת הפסח בפסח מצרים ובפסח דורות הכתוב מדבר, דברי ר' יאשיה, ר' יונתן

זכריה תקעו, תהלים תתנח, אבות דר' נתן ג"א פ"ד ועיין Jahrbuch der jüdisch-literarischen Gesellschaft in Frankfurt a. M. 1909, S. 76 2 למענכם: עיין ילקוט תהלים מזמור קלז: 8 ללבנון. בא"צ מגיה מלבנון, ועיין לקמן בשלה מס' דעמלק פ"ב ומדרש שמואל פ"ד וספרי במדבר דף פג: 9 ליל וכו', בא"צ מגיה לה' וגו' הוא הלילה הזה ומוחק לקמן שנא' וכו' לה', וכן הוא בתנחומא ס"ט ועל כל פנים הדרש מסוף הפסוק: 10 ר"א וכו', ראש השנה יא, תנחומא, פסיקתא זוטרתי, ש"ט דף קמד, ת"י ורש"י: 14 צריכין, גירסת המ"ח עתידין ולפי זה הפירוש שהוא לילה המשומר ובא מן המזיקין, ראש השנה יא, פסחים קטז, מכילתא דרשב"י ורש"י. אבל בכל הנוסחאות הגירסא צריכין, וכן ש"ט שם צריכין להשתמר וא"כ הכונה דהוקבע סכנה לדורות. ועיין ראב"ע, רמב"ן, מ"ס, ובמ"ע שהאריך.

(טו) 19 אין בכלל וכו', כלומר אין הכלל תוספת על הפרט, ובעל התנחומא ס"י נראה שפירש באופן אחר וא"נ. ואולי בא לומר דלא דרשנין דבורים כמו חק. ודומיהן כי אין אלא הצעה ומבוא למה שבא אחריה. ועיין ספרי קמב פסיקתא זוטרתי, ש"ט דף קמח:

1 מקום ט ח' | כ גלו | ישראל ד ח' | כביכול דכ ח' | א ט שכינה גלתה (א גלת) | גלתה ד ח' | ב למצרים גלתה וכן לקמן בכולן גלת | 2 מ לבית | כ גליתיו וגו' | אט אביך וגו' גלו | בהיותם מ ח' | 3 אכ שלחתי | בבבלה א ג' וגו' | ט שמתי | 4 חמוץ וכו' | טכמ ח', א וגו' | 5 אט וכשהוא (א וכשהן) חזרין שכינה, ומכשחזרין שכינה | ב ולכשעתידין | חזורת דמ ח' | א והשיב | אלהיך טכ ח' | את שבותך ד ח', א ורחמך, כ ג' וגו' | 6 א אומר כן אלא ושב ד' אלהיך וגו' | והשיב ט ח' | מ והשיב לא נאמר | כ והשיב ח' אלהיך את שבותך אינו אומר כן אלא ושב | ט ושב ד' אלהיך | 7 באה מ ח' | וק הוא בא | אט מה | ומה וכו' כלה ד ח' | כ אלא מה ת"ל | בלה אטמ ח' | כביכול מ ח' | א ט אלא כביכול | 8 המוסגר רק מ | אט עולין ללבנון | מ אנו עולין | 9 לה' | כמ ח' | ובו | אט בו | 10 מ הוה שמורים ר' אליעזר | לה' ב ח', א ג' שמורים | מ ובתשרי עתידין להנאל שני | אטמ אבל לעתיד | 11 בתשרי | ק ג' נגאלין | וגו' מ ח' | שופר | א ג' בכסא | ט שופר בכסא ליום חגנו

מפני הוא וגו' מ ח' | 12 וגו' אטכמ ח' | הוא ט ח' | לה' כמ ח' | אלא מ ח' | הלילה ד ג' הוה | אמ המקום, כק הקב"ה | 13 אבינו אברהם | טמ ח' | אבינו | כ ח' | אברהם | א ח' | בלילה הוה ד ח' | בניך ד ג' לעתיד לבא | ד עכבו | כ עכב המקום | הבי"ה | טמ ח' | א המקום | אטמ אפילו כהרף עין | 14 לדורותם | דכ ח' | מ ישראל עתידין.

(טו) 15 במקרא: אל משה ואהרן, ועיין פ"ז ושכ"ט דף קמח | זאת חקת הפסח ד ח' | ט פרשה | 16 שהוא ד ח' | מ שכולל | מ ויש פורט | 17 וגו' קדוש ד ח' | אל בני ישראל דמ ח' | 18 אכ אדומה תמימה | 19 לא יאכל בו ד ח' | כלל ופרט מ ח' | ט שפרט | 20 א פסח דורות | ש ר' נתן |

- אימר בפסח מצרים הבזיב מדבר אין לי אלא פסח מצרים פסח דורות מין ת"ל
 ככל חקותיו וככל משפטיו תעשו אותו (במדבר ט ג) גם לו רבי יאשיה אחד זה ואחר
 זה בפסח מצרים ובפסח דורות הכתוב מדבר ומה תלמוד לומר ככל חקותיו וככל
 משפטיו אלא בא הכתוב ללמד בו דברים המחוברים בו. איס' בן עקיבא אומר חוקה
 האמורה בפסח אינה אלא בגופו: כל בן נכר לא יאכל בו אחד ישראל משומד
 ואחר נוי במשמע שני כל בן נכר ערל לב (יחזקאל מד ט): וכל עבד איש אין לי
 אלא עבד איש עבד אשה וקטן מין ת"ל מקת: כסף מבל מקום: ומלתה אותו
 או יאכל בו <או יאכל בו> רבו מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח
 אין לי לא מילת עבדיו מילת זכריו מין הרי אתה דן נאמר כאן או נאמר להלן או מה
 להלן מילת זכריו אף כאן מילת זכריו ומה כאן מילת עבדיו אף להלן מילת עבדיו
 דברי רבי אליעזר רבי ישמעאל אומר אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח ומה
 ת"ל ומלתה אותו או יאכל בו הרי שהיו לפניו עבדים ערלים מין אתה אימר שאם
 רצה למולן ולהאכילן בפסח שהוא רשאי ת"ל ומלתה אותו או יאכל בו וכן מצינו שהוא
 רשאי לקיים לו עבדים ערלים שנאמר וינפש בן אמתך והגר. רבי אליעזר אומר אינו
 רשאי לקיים לו עבדים ערלים שנאמר ומלתה אותו. אם כן מה ת"ל וינפש בן אמתך
 והגר. לומר לך הרי שלקחו רבו ערב שבת עם חשכה ולא הספיק למולו. עד שהחשיך

1 ט אלא מצרים פסח וכו' | מצרים בפסח ב | א ח' | 2 י
 בכל | דכ ובכל | תעשו אותו | דכ ח' | ט יעשו | אותו | מ
 ח' | גם וכו' משפטיו | כמ ח' | א נימו לו | אחד זה ואחר
 זה | דט"ש ח' | 3 ובפסח דורות | ש ח' | ד בכל... ובכל |
 4 א משפטיו תעשו אותו, ט משפטיו יעשו | בן | דש ח' |
 מ ללמדו | אט | מחוסרים | מ המחוסרים כאן | א ר' אסי,
 דכ רבי אסי | אסי וכו' בגופו | מ ח' | אט עקיבא, ש
 יהודה | 5 אינה | ז ח' | בגופו | ש, ד גופה, כ גופיה, אט
 ל גופו | ט וכל | מ אחד גוי ואחד משומד במשמע | 6 ט
 משמע | כ שני כל ערל לא יאכל בו | אט כה אמר ה'
 (א ג' אלהים) כל | ד וכל | ערל לב | ק ח' | אט לב וערל
 בשר וגו' לא יבא (ש לא יבואו אל מקדשי) | וכל | א ח' |
 מ כל | איש | כ ח' | מ איש ומקנת כסף | 7 עבד בפ"ב | ד
 מ ח' | אשה | מ ח' | 8 או יאכל בו | דכ ח' | המוסגר רק
 א | רבנן | ט ח' | ק ג' רבי אומר | מ מעכבין אותו | ד
 לאכל | 9 אבך עבדים...זכרים | מ הריני דן | 10 מילת | מ
 ח' | וכן בסי | טמ זכריו...זכריו | אט מה, ו או מה, ככ אי
 מה | דכ להלן...כאן | אב עבדים...עבדים | 11 דברין | ד
 ח' | ר' ישמעאל | ד ח' | מ ר' שמעון | אב עבדים | מ
 מעכבין אותו | ד לאכל | 12 או יאכל בו | דכ ח' | אט לא
 הוי | מ שהיו לו | ט עבדיו | ד ערלים | א ומנין | אתה
 אומר | טמ ח' | 13 כ רוצה | אטמ למהלן | כמ להאכילן |
 בפסח | ד ח' | שהוא | ד ח' | בן | ד רבו, ב ג' או יאכל
 בו רבו | וכן | רק מ | 14 א לקיימו לו | ד ערלים עבדים |
 והגר | ד ג' ר' אליעזר אומר אין | ק אינו | רשאי לקיים לו
 עבדים ערלים שנא' וינפש בן אמתך והגר | 15 לו עבדים
 מ ח' | א שני וינפש וכו' (ומה שבנתים חסר) | אותו | ד ג' או יאכל בו | 16 והגר | ט ח' | לומר לך | אטכמ | אלא | הרי | טמ ח' |
 רבן | מ ח' | ט מערב | עם חשכה | מ ח' | אמ למלהל, טכ לכוהלו | אט עד שחשכה | ק שיחשיך |

4 ללמד וכו'. פירש ללמד על פסח דורות, מצוות שלא
 נאמרו בפרשה זו ונאמרו לעיל בפסח מצרים, ד"ר. ובמ"ח
 גרס המחוסרין כאן וגראה דכ"ל וברא"ע תפס דעת רבי
 יונתן דבפסח מצרים מדבר והשיג עליו הרמב"ן אבל אינו
 מביא המכילתא ובמכילתא דרשב"י מפרש גם כן דבפסח
 מצרים מדבר כ"ר יונתן ומרבה פסח דורות מחוקה כעין
 שמרבה ר' יונתן מן ככל חוקותיו. ועיין תוספתא פסחים
 פ"ח ה"א עד סוף הפרק ור"ש ובתנחומא ס"י השמיט דעת
 ר' יאשיה, ועיין ספרי זוטא דף רנח: 5 בגופו אפטר
 דאיסי טובר גם כן כ"ר יאשיה ומפרש דהוצרך לכתוב ככל
 חוקותיו משום דבכלל חוקה אינן אלא מצוות האמורות
 בגופו ועל כן הוצרך לרבות מצוות שאינן על גופו, ועיין
 ספרי דף סו. ובסהמ"ה מפרש דחוקה האמורה בפסח אינה
 אלא גופה היינו מה שכתוב בפרשה עצמה ועל כן הוצרך
 לכתוב בפסח שני על מצוות וכו' ולא ישאירו ממנו עד בקר
 וכן מפרש דברי אסי בן יהודה בפסחים צה: — משומד וכו'.
 וכן ת"י תפס שתי הלשונות אבל ת"א רק בר ישר' דאיסתלק
 פסחים צו, יבמות ע"א, פסיקתא זוטרתי ושכל טוב דף קמו
 ותנחומא, ועיין רש"י ורמב"ן: 7 וקטן, י"ס דלא ג' קטן
 ועיין ש"י: 10 אף כאן וכו'. דמילת זכרים מעכבת נמי
 מאכילה, עיין מכילתא דרשב"י, וביבמות ע"א מקשה דאין
 משכחת לה בכניו דאתגיהו בשעת אכילה ולתגיהו בשעת
 עשייה וליכא למימר דגולדו בין עשייה לאכילה דעד שמונה
 לא הוי ערל וכדמוכח גם מן הירושלמי שבת ע"ש שנאמרו
 כמה תירוצים, ועיין שכל טוב דף קמו ופסיקתא זוטרתי.
 ועיין ר"י בכור שור ע"ה' שמביא בשם ר' יהושע דמילת
 עבדיו מעכבין אותו מלאכול בתרומה ור"א פליג אבל מילת
 זכריו ד"ה מעכבין אותו דכתיב המול לו כל זכר, וכן
 האברבנאל ע"ה' מביא פלוגתא זו דר"י ור"ע: 14 שני
 וינפש וכו'. לקמן יתור מ"ב, משפטים פרשה ג, יבמות מח,
 ירושלמי ריש הערל: — ר' אליעזר, בא"צ מגיה ר"ע:

בבית אחד יאכל. בחבורה א' הכתוב מדבר, אתה אומר בחבורה א' או אינו לא בבית אחד כמשמעו כשהוא אומר על הכתים אשר יאכלו אותם בהם הא למדנו שהיו נאכל בכתים הרבה הא מה ת"ל בבית אחד יאכל בחבורה אחת, מכאן אמרו

1 אִז יֵאָכֵל בּוֹ ח' | לְמָה נִאֲמַר ד' ח' 2 אֲפִילוּ | כ כפ' |
אֲפִילוּ בִּפ' | אֲטַכְמַשׁ אֶעֱפ' | שְׁחֹר | א שְׁחֹר | מ
וְחוּפָה | אַתְּ ד' ח' | ט עֲטָרָה | 3 כ מ מַעֲכַבְתּוּ | כ מַעֲכָבוֹ |
לֹא לֵאכֹל | ד' לֵאכֹל | לֹא דִמ ח' | לֵאכֹל בִּפ' | כ'ה גִּם ש'
אֵבֶל דִּטְכ ח' | ט וְעַל | בְּלוּד | א בְּדוּר | 4 אֲטַכְמַ אִינוּ | 5 תוֹשֵׁב
וְשִׁכִּיר לֹא יֵאָכֵל בּוֹ | רַק מִן הָגֵר | תוֹשֵׁב | ק ח' | כ תוֹשֵׁב |
לֹא יֵאָכֵל בּוֹ | דִּכְמ ח' | מ לִידוֹן | מִן | א | תֵּל הַתְּרוּמָה |
6 דִּכ בְּתִרומָה | 7 אִתְּ ד' ח' | דִּכ ח' | זֶשׁ וְכוּ' | גִּשׁ שׁוֹי' | מ ח' |
כִּם כֵּמָּה אִת' | 8 כ שְׁתַּפְסַל | כִּם שִׁפְסַל | בֹּא אִת' |
ח' | 9 לִי אִיכְלִי, א לֵאכְלוּ | אִשׁ לִפְיָךְ | הַכְּתוּב | ד' ח' |
10 לֵאכְלִיהָ | א ג' הֲוֵאל יִרְבֶּה הַכְּתוּב זִמָּן אִכְלִיתָה דִּין
הוּא שְׁלֹא יִפְסַל | ט שְׁלֹא יִפְסֹל | כ שִׁאֵין תֵּל | תוֹשֵׁב
וְשִׁכִּיר בִּפְסָח | אִת' ח' | 11 ד' וְאִפְסָה | ט אִלֵּא מוֹפְתָה לְהִקְשִׁי
וְלדוֹן הַיִּמְנָה גִּזְ"שׁ הַתוֹשֵׁב וְשִׁכִּיר הָאֲמֹר בִּפְסָח פֶּסֶל בּוֹ אֵת
הָעֵרֶל אֶף שִׁכִּיר וְתוֹשֵׁב הָאֲמֹר בְּתִרומָה פֶּסֶל בּוֹ אֵת הָעֵרֶל |
מוֹפְתָה וְכוּ' | הוּא תוֹשֵׁב וְשִׁכִּיר הָאֲמֹר בִּפְסָח פֶּסֶל בּוֹ אֵת
הָעֵרֶל אֶף תוֹשֵׁב וְשִׁכִּי הָאֲמֹר בְּתִרומָה פֶּסֶל בּוֹ אֵת הָעֵרֶל |
מ כֵּה כֶּאֱן פֶּסֶל אֵת הָעֵרֶל אֶף לְחֶלֶן פֶּסֶל אֵת הָעֵרֶל | 12 ד'
לְחֶלֶן... כֵּאֱן | ט אֲמַר | 13 לֹא יֵאָכֵל בּוֹ | רַק א' | א וְכַל | לֹא
יֵאָכֵל בּוֹ | מ ח' | אֵבֶל וְכוּ' | מ הִרִי שְׁהִיָּה עֲרֵבִי מִחוּל שׁוֹמֵעַ
אִינוּ יֵהָא אוֹכֵל בִּפְסָח תֵּל | 14 אִשׁ וְגִבְנוֹי' | מְהוּל | דִּכ כֶּשֶׁר |
אֲטַכְמַ יֵהָא כֶּשֶׁר לֵאכְלוּ בִּפְסָח | לֹא וְכ' | רַק א' | כ וְגו' |
15 מִלְּחֻבְרָה | אַתָּה וְכוּ' | א' | טַמְּ ח' | ג' הַכְּתוּב מִדְּבַר | כ
מֵאֵת הָרוֹי' | אִינוּ אֹמֵר | אֲטַכְמַ ח' | כ שְׁמַעוּ | הָא | כִּם
פֶּסֶח | ח' | לִלְמִדוֹן | ד' תוֹשֵׁב אִינוּ | 17 מ שְׁנֵאֵל | מ וְהָ
ח' | יֵאָכֵל | כִּמְפַשׁ ח' | אֲטַכְשׁ ג' הַכְּתוּב מִדְּבַר |

הפסח נאכל בשני מקומות ואין נאכל בשתי חבורות רבי שמעון בן יוחאי אומר בשני מקומות כיצד היו בתוך הבית ובקעה עליהם הקורה ויוצאים לחוץ. היו בחצר וירדו נשמים עליהם ונכנסו בתוך הבית נמצאו אוכליו אוכלין אותו בשני מקומות: לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה וגו' חוץ לחבורה אתה אומר חוצה חוץ לחבורה או אינו אלא חוץ לבית ת"ל חוצה חוץ לאכילתו. הא אם הוציא עבר על מצוה שומע אני יהא כשר והדין נותן הואיל ושלמים קדשים קלים והפסח קדשים קלים אם למדת על שלמים אם הוציאן לחוץ פסלן אף הפסח אם הוציאו לחוץ פסלו הא מה ת"ל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה חוץ לחבורה: לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה בכתוב מדבר אתה אומר בבשר או אחד בשר ואחד עצם פסל ת"ל לא תוציא מן הבית וגו' בבשר הכתוב מדבר.

10

ועצם לא תשברו בו. למה נאמר והלא כבר נאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה לפי שנאמר ואכלו את הבשר. הבשר שחוצה לעצם אתה אומר הבשר שחוצה לעצם או אינו אלא הבשר שבתוך העצם. הא מה אני מקיים ועצם לא תשברו

משיטת הבבלי דלפי הירושלמי ר"ש להוסיף על דברי ר"י בא ומתיר אף במה שר"י אוסר ולא זו בלבד אלא לפי הסוגיא שם קצת ראייה דלר"י אסור בב' חבורות ומותר בשני מקומות ולר"ש אף בב' חבורות מותר אבל המכילתא שלנו כשיטת הבבלי וכולה כר"ש. ועיין גירסת הש"ט דגוס דברי רשב"י ואף דגוסהא זו נראה בהשקפה ראשונה כאלו היא הגהה אין לדחותה לגמרי. ומצינו סגנון זה בספרי במדבר דף ק"ז שורה כב: 3 לא תוציא. בתנחומא קושר מאמר זה ע"ס מה שלפניו וגורס בשני מקומות אם כן מה ת"ל לא תוציא ולכאורה מוכרח הוא דמאחר דפסח נאכל בשני מקומות א"כ כל החבורה יכולה לעקור את מקומה ולהוציא את הפסח ואינו אסור אלא ליחיד להוציא חלקן חוץ לחבורה אבל באמת אינו כן דאף דדרשינן חוצה חוץ למקום אכילתו בשביל זה לא נעקר הלשון מן הבית לגמרי ועיין מכילתא דרשב"י ות"י מן ביתא מן בשרא עבר מחבורתא ואפשר דלפי דעה זו אם הוציא חוץ לבית ע"כ בשתיים משום לא תוציא מן הבית ומשום חוצה. ועיין ירושלמי פסחים לה ע"ב רב אימי בעי הוציא מחבורה לחבורה כשני זיתים (צ"ל בשני בתים כהנהגת הק"ע) חייב שתיים משום זכר. ואפשר דצריך להגיה על פי זה מה דאיתא קודם לכן א"ר יודן מיכן שאם הוציא חוץ לחבורה שהוא מתחייב א"ר מנא אמר קרייא לא תוציא חוצה ואנן אמרין אם הוציא חוץ לחבורה שהוא מתחייב לא כל שכן חוץ לבית ונראה דמאמר ר' יודן צריך להיות אחר ר' מנא וצריך להיות חוץ לחבורה [מבית לבית] שהוא מתחייב [שתיים]: 7 פסלי. ירושלמי לה ע"ג. בבלי פה. מכילתא דרשב"י קג: — הא זכר מיותר. א"צ. ואפשר דשייך לעיל שורה ה אחר חוץ לאכילתו: 9 בבשר זכר. במ"ע משער דכל הברייתא משובשת וצ"ך להיות לא תוציא זכר ועצם לא תשברו בו בכשר זכר אחד כשר ואחד עצם פסול ת"ל זכר בכשר ויליף דהאי ועצם לא לא תשברו קאי אצ"ל תוציא דהיינו בכשר אבל בפסול אינו עובר משום שניית עצם כדאיתא בחוטמפא פסחים פ"ו ובבלי פה. ופד: אבל בכל הספרים הגירסות כלפנינו ולשון התנחומא מן הבשר שחוצה לעצם ולא מן שבתוך העצם ואינו מבואר אהיכי קאי ונראה דיש כאן איזה חסרון וקאי אמה שדרשו אח"כ דהכתוב ואכלו את הבשר בבשר שבתוך העצם מדבר: 11 למה זכר. הגר"א מגיה בו למה: — והלא זכר הוה. מיותר. א"צ.

מכאן זכר) אר"כ ומה (ב מה) אני מקיים על הבתים אשר יאכלו וגו' (אך אותו בהם) מכאן זכר | 1 ט ואין הפסח נאכל | ל ש ואינו | אכמ ואין (א אין) אוכליו (ב אוכלין) אוכלין אותו בשתי חבורות (אכ בשני מקומות) | וק בשני | ר"ש זכר | מ דברי ר' ישמעאל כיצד זכר, ש דברי רשב"י שרשב"י אומר כיצד בשני מקומות כגון שהיו | 2 בתוך הבית | כן הוא גם ש אבל ד בבית אחד | אכמ קורה, ש הקורה עליה | מ ויצאו, אטק יוצאין | אט לחצר | מש או היו (ש שהיו) | 3 אכ עליהם גשמים | כ ונכנסין, אפזש נכנסין | טפ בבית, אכמש לתוך הבית | נמצאן | כ"ה גם ש, אבל ד נמצא | אוכלין | דט ח' | מ בשתי | ט ולא | 4 דכמ הבית וגו' (כמ ח') | ט ומן הבשר | וגו' | ט ח' | אתה זכר | לחבורה | מ ח' | אתה זכר | לאכילתו | ט ח' | חוצה | ב ח' | א אומר לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצ' הא אם זכר | 5 או זכר | לאכילתו | ב ח' | ב מוציא | ט המצוה | 6 מ ודין הוא פסח קדשים קלים ושלמים קדשים קלים | מ השלמים | אכ שלמים | ט ופסח | אכמ שאם | 7 ט הוציאו | ט פסלן | פסלן וכל ג' יכול, ג' יאכל | א שאם | כ הוציאן | כ פסלן | פסלו | ק ג' יאכל הא זכר | לחבורה | מ ח' | 8 מן הבית זכר | חוצה | ט ח' | מן הבשר | כ ח' | מן הבשר חוצה | טכמ ח' | א מן וגו' | 9 אתה זכר | וגו' | מ או אינו אר"א בבשר ובצ"ע ת"ל מן הבשר בבשר | א אומר בבשר הכתוב מדבר או | 10 פסל | א ח' | ט ולא | מן הבית | ב ח' | אט הבית מן הבשר (א ג' וגו') בבשר | 11 נאמר בפ' | א | ב | 12 בלילה הזה | ט ח' | כ וגו' | א הזה בשר שבתוך העצם או בשר שחוצה לעצם ומה אני זכר | לפי זכר הבשר | טכמ ח' | מ בבשר | ל שחוק וכן בס', מ שבחוק, כ שבתוחה | אתה זכר | לעצם | טכמ ח' | 13 טכ או בשר | מ בבשר | ל וזה | טכמ ומה אני |

וכי יגור אתך גר ועשה פסח לה/ שומע אני כיון שתנייר יעשה פסח מיד ת"ל והיה כאורח הארץ מה אורח ב"ד אף גר ב"ד. רבי שמעון בן אלעזר אימר הרי שנתנייר בין שני פסחים שומע אני יעשה פסח שני ת"ל והיה כאורח הארץ מה אורח הארץ 10 עד שלא עשה את הראשון יעשה את השני. כך גר כל שלא עשה את הראשון יעשה השני המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו מגיד שמילת זכרים מצבכתו מלאכל

1 ת"ל ועצם וכר', לפי גירסת הגר"א הלמוד מן בו ולפי גירסת המדרש תבאנים מן קרא ודעצם אל ישיברו בו דכתיב גבי פסח שיש אבל צריך עיון דהא אצטריך לגופו דאסור שברית עצם נוהג בפסח שני ועיון ספרי וזאת דף ונב"ש וירושלמי פסחים ר"ע א' ות"ו וגרמא על התברון למיכל במדגוניה רעיון ר"י ומסתמא הלשון משמע דע"כ לא מספקא ליה לתנא במילתא אלא אם עורב אם בשיש מוח בעצם אבל לא עלה על דעתו לומר דהאסור דוקא ביש בו בשר מחזיק או במקמים אבל גולדה מחולקת בזה בין האמוראים דאיכא למ"ד האסור דשברית עצם דוקא בעצם שיש בו בשר: 2 בוי הגר"א מגיה לפי הנהגתו לעיל ד"א בוי: 4 קדשים: כמילתא דרשב"י תנחומא ח"א: 7 ערבורי: שכן צריך ליקח למשחות וכן ת"י, וטפסתא פסחים פ"ח, בבלי צ"ו, תנחומא, פסיקתא וזוטרתי, שכל טוב דף קמז: 11 עד: א"ב: מוחק מלת עד ומלת כל לקמן ואפשר בדמקום דף צ"ל כ"ז: סך וכו', תנחומא, פסיקתא וזוטרתי, שכל טוב דף קמז, וזוטרתי דף ו' וזוטרתי: 15 דברי ר' ישמעאל: סוטר דברי עצמא לעיל ד"ה וכל עבד וכו', ובבבאמי מניה דברי ר' יהושע ר' ישמעאל אומר אין זכר ובב"מ מגיד' ר' יאשיה בבבאמי ר' ישמעאל, רעיון וזוטרתי מה"מ: ובשי' מביא בשם מה"מ דבורס דברי ר"א ר' ישמעאל אומר ולו גרמא דצורק ליה דברי ר' יהושע ור' יהושע ר' רע' ר' ישמעאל אומר: 16 שתי מצותי משה פסחים סוף פרק ג', ירושלמי דם ל' ע"ב, תנחומא, שם קמח: 18 שאין ת"ל, מפרש שב"ש דמציא למימר יומל כל זכוריו ונראה דלשון מדרשית כל משמע הדמילה צריכה שתהא באופן שאלו שיש להם תורות וליהא

1 א בו בין שיש בין שיש בו בשר ובין שאין בו בשר ת"ל
 מ בעצם רב שיש... שאין או וכו' בשר מ ח' מ
 ישבורו ד בו עצם שיש וכו' [בין] ט ח' 2 בין שאין
 וכו' ד ח' א ובין אטב כל הקדשים (ב קדשים) אבמ
 מה [אם] מ ח' ב הפסח 3 עליון מ ח' אטבמ משום
 בל תעבור אבמ שיעבר עליהם משום בל תעבור ו
 תעבור עליו הא מה וכו' 4 הא מה א ח' ב בפ' ב
 אבמ ח' אבמ כל הקדשים (מ קדשים) 5 וכל אטב
 ישראל יעשו אותו מ שני צאן מ ח' 6 למשפחותיכם
 ארטב ח' וגר' רק א יכול רק מ אינו וכו' אלא מ
 ח' וכן בסטוך אטבמ כן 7 אטב ד"א יתא כשר ט
 למשפחות עדת מ ח' אט ישראל יעשו אותו מגיד
 וכו' מ אפילו ערבוריב ט הפסח נאכל בעירבוריב [בא
 ח' ב בערבוריב 8 ועשה פסח רק אט ללה] רק א
 כיין ד ח' ו כשנתמיר 9 אטב הגר בן אלקעזר ד ח'
 א והרי 10 הארץ בפ' ב רק ט 11 עד אטמ ח' ט
 יעשה כן וכו' השני ט ח' מ אף הגר גר אב ח' כל
 מ ח' הראשון ב' כן 12 אב את השני ווא וכו'
 לעשותו רק א א זכוריו טב זכוריו מ מלעשות הפסח
 13 זכוריו... עקביו טב זכוריו... עקביו מלין בפ' ב
 מ ח' הרי אתה דן מ ח' מ תכלי או לגישי וכו' נאמר
 כאן און ט' און ד' וכן כס' בן גמאר 14 מלת] מ

וּבְכֵן בְּכֻלָּן | ט עֲבִידֵי-יַעֲבִידוּ | ד ב אי מה | ד להלן-כאן | ט זכריו...זכריו, א זכורין...זכורין | להלן | ט כאן | 15 מ דברי רבי אליעזר ר' ישמעאל אומר אין זכור | ט רע"א | א זכורין | טמ זכריו | מ מלשעות הפסח | מלאכול בפסח | ב ח' | 16 ואז זכור אלא | ד ח' | אלא | מ ח' | ט אלא שאם היו | דרי זכור | זכר | ק ח' | מצות בפי' בל מ' ח' | 17 ואינו, ו אינו, ל ואינו | וטכמ' איזה | מה | ט ח' | מ תקדום וכן בס', טל קידים, א קידום | ב המול לכם | בל מ' ח' | ואז זכור לעשות | רק א | תקדים | ל' ב' לבס' | טל הקדים | 18 וכן בס', ט אין תל' | מ מה תל' זכור ואז קירב להביא | ל' ל' | ו ג' | ו ג' |

שטבל לפני רבו ויצא לבן חורין מעשה בבלוריא שטבלו מקצת שפחותי לפניו ומקצת לאחריה ובא מעשה לפני חכמים ואמרו את שטבלו לפניו בנות חורין לאחריה משועבדות ואעפ"כ שמשוה עד יום מותה.

וכל ערל לא יאכל בו. למה נאמר והלא כבר נאמר כל בן נכר לא יאכל

- 5 בו אבל ישראל ערל שומע אני יהא כשר לאכול בפסח ת"ל וכל ערל לא יאכל בו: תורה אחת יהיה לאזרח. למה נאמר והלא כבר נאמר והיה כאזרח הארץ ומה ת"ל תורה אחת יהיה לאזרח לפי שהוא אומר וכי יגור אתך גר ועשה פסח אין לי אלא פסח שהשוה בו את הגר לאזרח שאר כל מצות שבתורה מניין ת"ל תורה אחת יהיה לאזרח ולגר בא הכתוב והשוה את הגר לאזרח בכל מצות שבתורה.

- 10 וידבר י"י אל משה וגו' קדש לי כל בכור זו אחת משלש עשרה פרשה מן מדות שהתורה נדרשת בהם מכלל שהוא צריך לפרטו ופרט שהוא צריך לכלול קדש לי כל בכיר פטר כל רחם וגו' כלל אחד וזכרים ואחד נקבות במשמע כל הבכיר אשר יולד וגו' פרט יצאי נקבות ממשמע אני אקרא את הכלל מה ת"ל את הפרט שאם אני קורא את הכלל אבל לא את הפרט שומע אני כל שיוולד ראשון בין זכר בין נקבה יהיה בכור ת"ל כל הבכיר וגו' הוכר וזכרים אבל לא נקבות 15 אני אקרא את הפרט מה ת"ל את הכלל אם קורא אני את הפרט ולא את הכלל שומע אני כל זכר שיוולד בין שהוא פותח רחם ובין שאינו פותח רחם יהיה בכיר ת"ל קדש לי כל בכיר עד שיהא זכר ופותח רחם לקיים מה שנא' כל פטר רחם לי וכל מקנך תוכר.

1 טמא שיצא, ל יצא | אטמא בן | מ בבלוריא הגיורית | דב ומקצת | 2 ט אמר | שטבלו | ב' מקצת שפחותיה | ב ושטבלו לאחריה | אט ולאחריה, מ ושללאחריה | 3 מ משועבדות אעפ"כ שהיו משמשות אותה | אט אעפ"כ | אטב היו משמשות (אב משמשות היו) אותה | 4 וכל עד סה"ד | ט ח' | וכך כל | לא יאכל בו | מ ח' | 5 אבל וכו' | מ הרי שהיה ישראל, אב אלא (ב אבל) אם היה ישראל | ד פסח | איבך כל | 6 לאזרח וגו' | ט והרי | 7 הארץ | מ ח' | ט מה ת"ל | א תורה וגו' | מ לפי שנ' | א כי | מ אתכם | ועשה פסח | רק מ | 8 ב שהוא שוה | א שהשוו | בו | א ח' | את | ד ח' | אטבמ המצות | שבתורה | מ ח' | 9 יהיה זכר | ולגר | ט ח' | ולגר | אד ח' | טמ לכל | אטב המצות | ט האמורות ברצורר.

(טו) 10 וידבר וכו' | גו' | מ ח' | אט ויאמר | אל משה | כק ח' | גו' | ב ח', אטל לאמר | כל | ח' | א בכור וגו' | זו וק יא | מ אחד | ב מן י"ג | אט מן המדות | 11 | ב ח' | דב בכלל, אט כלל | מ שצריך | וטב לפרט | ק פרט, מ ומפרטו | 12 מ שצריך | טל לכלל | פטר וכו' | אט ח' | כל | ד ח' | גו' | מ ח', ב בבני ישראל | מ אחת...יזאת | 13 במשמע | דבמ ח' | יולד | ח' | גו' | מ הוכר, ט נוסף הוכר | פרט | מ ח' | א יצא | מ אקרא אני | אט, ומה | 14 את | טמ ח' | אטמ קורא אני | ב שקורא אני | מ ולא | 15 בין זכר וכו' | מ אף הנקבה יהיה | א ובין | הבכור | א ג' אשר יולד | וגו' הוכר | ד ח', ב ח' | הוכר | מ ת"ל את

הפרט זכרים ולא נקבות אקרא אני | א ולא | ב הנקבות | 16 מה זכר הפרט | ט ח' | אט ומה | א שאם | אם זכר הכלל | ב ח' | אט אבל לא | 17 ד כל שהוא זכר | זכר | א ח' | שיוולד | דבמ ח' | טמב בין | יהיה בכור | מ ח' | 18 בכור | א ג' פרט וגו' |

מנה דאם מל וטבל קודם רבו שיוצא לחרות: — להביאי. בא"צ מגיה להוציא כלומר דאינו מעכב מאחר דיצא לחרות ועיין ח"ג לקמן במלת ויצא: 1 מעשה זכר, יבמות מו, מסכת גרים פ"ב, ממילתא דרשב"י ועיין גירסת הרי"ף ורד"ה ורמב"ן שם ובתוספות חז מן קמאי יבמות שם וגרסת הרמב"ן שם ויצא לבן חורין וגו' התוס' שם 4 שיצא בן חורין: 4 והלא וכו', בא"צ מגיה לפי שנ' כל זכר ובמ"ע מגיה לקמן שיכול ישראל מומר וגו' הוא דלא יאכל אבל, ועיין גירסת מדרש חכמים: 5 ישראל זכר, וכן חזי ופירש ערל בכ"מ לדעת רש"י שמנה אחיו מחמת עיני רש"י ענה"ט ופסחים כהן, רש"י ותוס' שם ד"ה ערל, פסחים צ"ו: 9 שבתורה. ספרי במדבר דף טז

(טז) 12 אחד זכרים וכו' במשמע. הגר"א מוחק אלו המלות: 13 יצאו נקבות ממשמע. הגר"א מוחק: 18 לקיים וכו'. הגר"א מגיה וכה"א עיין מדרש תנאים דברים טו יט דף פו וברייטא דר"י פוסקא ט ושם הוסיף בבא בלישית אי פטר רחם יכול אפילו יצא אחר יוצא דופן וכן הוא בברייטא דבבלי בכורות יט, ופירש רש"י שם דמדת הכלל שצריך לפרט ולהפך קאי אשתי בבות האחרונות אבל הבא הראשונה היא במדת כלל ופטר ולפי הגירסא שלפנינו במכילתא ומ"ת א"א לפרש כן. ועיין תוספות שם ד"ה כיצד וראב"ד לת"כ. ולענין החלוק שבין כלל ופרט ובין כלל שצריך לפרט אפשר דקורא כלל ופרט אם הכלל הוא הסוג העליון כמו מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן דהפרט הוא סוג התחתון להכלל אבל מלת זכר אינו כמו סוג התחתון למלת בכור וכן יש לומר לענין וכסחו בעפר חולין פה, שקורא אותו ג"כ כלל הצריך לפרט, וצ"ע:

באדם ובבהמה את שיש לו באדם יש לו בבהמה יצאו הלויים שאין להם
באדם אין להם בבהמה ד"א הקיש בכור אדם לבכור בהמה ובכור בהמה לבכור אדם
מה הבהמה הנפלים פוטרם בה את הבכורה אף האדם הנפלים פוטרם בו את
הבכורה ומה בכור אדם אתה רשאי ליתנו לו בכל מקום שירצה אף בכור בהמה
אתה רשאי ליתנו לו בכל מקום שירצה. לפי שהיא אימרה והבאתם שמה עולותיכם וגו'
ובכורות בקרבם וצאנכם (דברים יב ו) שימע אני אפילו היא במקום רחוק יהיה עליו
חובה להביאו לבית הבחירה ת"ל באדם ובבהמה הקיש בכור בהמה לבכור אדם מה
בכור אדם אתה רשאי ליתנו לכהן בכל מקום שירצה אף בכור בהמה אתה רשאי ליתנו
לכהן בכל מקום שירצה ומה בכור אדם אתה מטפל בו שלשים יום אף בכור בהמה
אתה מטפל בו שלשים יום.

לי הוא. למה נאמר לפי שהיא אימרה הזכר תקדיש לה' אלהיך הקדישו שתקבר
שכר אי אם הקדשתי מוקדש ואם לא הקדשתי אינו מוקדש ת"ל לי הוא מכל מקום
הא מה ת"ל הזכר תקדיש הקדישו לקבל שכר. כיוצא בו אתה אימרה וביער עליה הכהן
עצים בבקר בבקר (ויקרא ו) למה נאמר והלא כבר נאמר ולבנין אין די בער (ישעי' מ
טז) הא מה ת"ל וביער עליה הכהן עצים כדי שתקבל שכר כיוצא בו את הכבש אחד
תעשה בבקר למה נאמר והלא כבר נאמר וחיותו אין די עולה הא מה ת"ל את הכבש
אחד תעשה בבקר לקבל שכר כיוצא בו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה ח)
למה נאמר והלא כבר נאמר הלא את השמים ואת הארץ אני מלא (ירמיה כג כד) הא
מה ת"ל ועשו לי מקדש כדי לקבל שכר על העשייה. כבר שבתו תלמידים ביבנה ולא
שבת שם רבי יהושע וכשבאו תלמידיו אצלו אמר להם מה דברים הזה לכם ביבנה

1 ארץ שיש וכו'. ספרי צד קלה, ובסנהדרין כתב דהשלש
דרשות הם על שלשה מקומות כי מן הפסוק אך פדה תפדה
את בכור האדם ואת בכור בהמה הטמאה תפדה (במדבר
יח טו) דורש לפטור הלויים ומכאן דורש שהנפלים פוטרם
גם באדם והא דרשאי ליתן בכור בהמה בכל מקום שירצה
דורש מן באדם ובבהמה בתחלת הפ' במדבר יח טו אבל מה
שאמר דמטפל בו דורש מן כן רעעשר לשורך (משפטים
כב כט): 10 שלשים יום. עיין כל זה ספרי במדבר דף קלה
ועיין פסיקתא זוטרתי, שכל טוב דף קמט: 13 שכר. מ"ת
דברים טו יט (דף פז), ספרי דברים פ"ט קכד, ח"כ בחקתי
פרשה ח, גדרים יג, פסיקתא זוטרתי, שכל טוב דף קמח
וקמט וקנ, ושאלתו ריש בא: 19 העשייה. מדרש תנאים שם,
שכל טוב דף קמח: — שבתו וכו'. חוטפתא סוטה פ"ז ה"ט,
ירושל' חגיגה ע"ה ע"ה, בבלי שם ג', אדר"נ נוסחא א"פ"ה,

מ בכור פטר רחם הא עד | לי וכו' | כ ח' | וכל וכו' | ט ח',
א וגו' | 1 מ לויים | 2 אין | מ ולא | אטב ולא | ט לא)
יהיה | 3 אטב מה בהמה | מה | ט' בכור | מ נפלים | כ
הנפלים | בה | כמ ח', ד בו | את | ד ח' | ט מן הבכורה |
אף | ט' בכור | האדם | כ ח', אטב אדם | מ נפלים, כ
טפלים | בו | מ ח', א בה | בו את | ט ח' | 4 אטב מה | אט
כמ ליתנו לכהן | שירצה | א ח' | מ שתרצה וכן בכולן |
בכור | כ ח' | 5 אטבם לכהן | מ לפי שני' וגו' וכו' | מ
ח', אד וחביתכם (א' ג' וגו') | 6 בכורות וכו' | כ ח' | מ
שאפילו | טב חובה עליו | אמ יאה בחובה עליו | 7 א
בית | מ אל בית | אר"ב אדם... בהמה | 8 דכ אדם את (ר'
ח') נותנו וכן ד' בס' | מ בהמה כן ומה בכור וכו' | 9 ט
מה | אתה | ד ח' וכן בס' | בו | ד לו וכן בס' | 10 אתה | כ
תהא, א תהי | א בה | 11 מ שני' | לה' אלהיך | רק ט | מ

תקדיש שומע אני אם הקדישו מקדש ואם | טכ כדי שתקבל | 12 ק אם הקדישו | הקר' | ט' יאה | מוקדש | א ח', ש"ג מקדש
וכן בס' | אטבם ואם לאו אינו | ל הקדשתי | א מקדש | 13 הוכר | ט ח' | תקדיש | א ג' לה' אהיך | הקדישין | אטב ח' | אטבם
כדי (אטב ח') שתקבל | וק כיוצא בואתה תצוה אומר | בו | מ בדבר | 14 עצים וכו' | ד ח', כ וגו' בבקר בבקר | מ ח' | ט והרי |
15 הא | מ ח', כ והא | עצים | רק א | כדי | אר"מ ח' | כ שיקבל | מ שתקבל | בו | אטבם כיוצא בדבר (אטב בו) אתה אומר | וק
ואת | ומק האחד וכן בס' | 16 תעשה בבקר | ד ח' | ט והרי | הא | מ ח' | 17 וק האחד למה נאמר | תעשה בבקר | וק א, כ
וגו' | אטבם כדי (אטב ח') שתקבל (מ' ג' בו) | אב כיוצא בו א"א | ט מקדש שתקבל שכר (ומו לא) | ושכנתי בתוכם | רק א |
18 למה נאמר | מ' | והלא | ד ח' ח' | כ נאמר השמים כסאי וגו' | הלא | ק ח' | מלא | א' ג' נאם ח' | כ והא | מ ומה | 19 כדי | אמ ח' |
אטבם שתקבל (מ' ג' בו) | על העשייה | רק ד | כבר וכו' | מ כיו"ב אמר ר"א בן עזריה הקהל האנשים והנשים והטף וכי טף
זה יודע וכו' | 20 ט וכן ילקוט ירמיה רמז צ"ה התלמידים, אל תלמידים | אטב דבר חדש | ילקוט ירמיה: דבר חדש |

אמרו לו אחרִיך רבי אמר להם ומי שבת שם אמרו לו ר' אלעזר בן עזריה אמר להם אפשר ששבת שם ר' אלעזר בן עזריה ולא חדש לכם דבר אמרו לו רבי כלל זה דרש אתם נציבים היום כלכם טפכם נשיכם (דבר' כט ט) וכי מה טף זה יודע להבין בין טוב לרע אלא ליהן שכר למביאי־הם לרבות שכר עושי רצוני לקיים מה שנאמר יי' חפץ למען צדקו וגו' (ישע' מב כא) אמר להם אי זה דבר חדש יתר על זה הריני ככן שבעים שנה ולא זכיתי לדבר זה בלתי היום אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן עזריה יצא מחלציך אין הדור יתום שרבי אלעזר בן עזריה שריו בתוכו אמרו לו רבי עוד כלל זה דרש לכן הנה ימים באים נאם יי' ולא יאמר עוד חי יי' וגו' (רמיה טז יד—טז) למה הדבר דומה לאחד שהיה מזאווה לבנים ונילדה לו בת נידר בחייה חור וניולד לו בן הניח את הבת והיה נידר בחייה הבן. רבי שמעון בן יוחאי אומר למה הדבר דומה לאחד שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב ניצל ממנו והיה מזנה נסים שנעשו לו בזאב פגע בו ארי וניצל הימנו הניח מעשה זאב והיה מזנה נסים שנעשו לו בארי כיוצא בי דרש ויקרא שם המקום ההוא בית אל (בראשית כה יט) עבר שם הראשון ונתקיים השני כיוצא בו דרש ולא יקרא עוד את שמך אברהם (שם יז ה) עבר שם הראשון ונתקיים השני כיוצא בו דרש שרי אשתך וגו' (שם טז) עבר שם הראשון ונתקיים השני כיוצא בו דרש ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך וגו' (שם לב כח) שם הראשון נתקיים לו ושם השני נהוסף לו יצחק לא נשתנה שמו שנקרא מפי ה' ושלושה הם שנקראו מפי ה' יצחק ושלמה ויאשיה ביצחק מהו אומר אבל שרה אשתך יולדת

1 מ' | מ' רבי ארליעזר אבל אח"כ כפנים | 2 מ' אי אפשר | כ שום דבר | רבי' דב וילק' ירמיה ח' א דבר | כלל זה דרש' ילקוט ירמיה ח' | 3 כ היום וגו' טפסם | לאט כולכם וגו' טפסם | א טפסם וגו' | וכן' ילקוט ירמיה ח' | מה' רק אב' | זה' ד היה | כ להבחין | בין' מ ח' | 4 מ ורע' | לרע' ילקוט ירמיה ג' וכן הקהל את העם האנשים והנשים והטף | א טכ"מ שכר בנימ לאבות | א טעשה | מ חסן וגו' | 5 וגו' | חסן' מ' גידול | אמר וכו' בתבוכ שו' מ ח' | אט אץ' | ילקוט ירמיה: חדוש' יתר על זה' אטב ח' | אב והרי אני, ו זהלא אני | אט שמנים | 6 כ לא | אברהם | א ח' ט שר' אלעזר בן עזריה | 7 כ ואין' | א שאלעזר | וכן בתוכה | רבי' ח' | אמרו וכו' | מ לא | כ יאמר וגו' | אט יאמרו | מ ח' אשר העלה את בני אס ח' | מ ח' ח' כפול | אשר העלה ואשר רביא | א ח' | כ וילדה | א טכ"מ והיה | שיה' נוצר | אטמ בחיי הבת | ח' א | ח' | אטב ומשול | מ ח' | משל למח"ד | ח' | 11 א והיה | דב והיה מספר | כ הולך ומספר | מעשה | ח' | 12 פגע | כ ונוצל | מ ממנו | וניצל הימנו | מ ח' | כ שכח מעשה יה מספר | כ הולך ומספר | מעשה ארי | כ ג' פגע בו נחש כן יש צרות הנאתורגרות משכחות דראשונות | כינצא יתקיים, כ מתקיים, 14 טב שם השני וכן כבולן | מ דרש' א אברם וגו' | מ ראשון | 15 א שם השני וכן בס' | כיו"ב ראב וגו' | יגרש' | וכן ח' | ד נתקיים | 16 דרש' מ ח' | ד ולא דבם עבר שם | ח' | ה ראשון | שם' אט ח' | 17 כ כ צחק אמר לא | מ לפי שנקרא שמו | אטמ שלשה | ח' | יצחק, ק יצחק | מהו' מ ח' | אטב אשתך וגו' | יולדת

יִלְקוּט ירמיה רצ"ה: 1 אתחריך רבי. בתוספתא שם וכן בבלי
 וירושלמי הלשון לרמיה רצ"ה: 1 אתחריך רבי. בתוספתא שם וכן בבלי
 בראה להכונה דאין רשאין למקדש שפעתה הוא. וזו"ג
 פירש כל מה ששמענו כ"ב שבענו ממך: 7 עוד וכו'. ליקוט
 שם, תוספתא ברכות כ"א ה"ב, ירוש' שם ד ע"א, בבלי יב:
 16 שם הראשון. וזו"ג ובא" ש מקהילת עבר כפרד"ש ע"פ
 ליקוט וכן בראה, בענין חלופי יסראות וכן הוא בתוספתא
 שם וירושלמי בבבלי ועוד מוקח כ"ב המלות כיו"ב דרש
 שורה יב ושורה טז והניח כיו"ב דרש שורה יד ולא אדע
 טעמו: 17 ושלשה הם. ירושלמי שם, בראשית רבה פ"ה
 ס"ח, פרקי דרבי אליעזר פ"ב ובפדר"א מונה ששה, וכן
 ליקוט בראשית מ"ה ומלכים י, וענין אגודת בראשית פ"ה:

עוד דרש ראב"ע הנה ימים | ט כלל אחר | 8 נאם ה' מ' ח' דמ לא | ב יאמר וגו' | אט יאמרו | ט ה' אשר העלה את בני ישראל וגו' | אמ ה' אשר העלה (א ג') את בני יש מארץ מצרים) כי אם חי' ה' (מ חי' ה' כפול) אשר העלה ואשר הביא (א וגו') | אטכמ משלו (כמ ח', א מושלו) משל למהד"ו 9 ט נולדה. כ וילדה | אטכמ והיה (ט היה)נדר | אטמ בחיי המת | חורז אטמ ח' | ט נולד | לו| מח' | 10 מ והניח | את| דמ ח' | אומר| א ח' | אטמ מושלו (ט חי') משל למהד" (ב ח') | 11 א והוצל, ט נוצל, כ ונוצל | ממנו| ד ח', אמ מירו | ט היה | דב והיה מספר | החלך ומספר) מעשה זאב | 12 פגע וכיזר | זאב | א ח' | ל אריה וכן נש | טמ חור (מ ח') ופגי | כ ונוצל | מ ממנו | וניצל הימנו | ט ח' | כ שכח מעשה האבות | זאב והיה | ט והניח נסים שנעשו לו בזאב | מ הניה הזאב | דב והיה מספר | החלך ומספר) מעשה ארי (ב ג') פגע בו נחש וינוצל ממנו שכח מעשה שניהם והיה החלך ומספר מעשה נחש אף כך יש צרות והאתונות משכחות דראשונות) | כיוצא וכיזר השני ש' יד| אט ח' | 13 במק': את השם | ההוא| דט ח' | י ויתקיים, כ מתקיים, 14 טב שם השני וכן בכלך | מ דרשו | אטכמ לא | את| רק | כ | ט שמך עוד | טמ אברם והיה שמך אברהם | א אברם וגו' | מ ראשון| 15 א שם השני וכן בס' | כיזר | וכיזר השני' מ ח' | אט ויאמר ה' אל אברם שרי | א אשתך לא תקרא וגו' | וגו' | וק ח' | ד נתקיים | 16 דרש | מ ח' | ד ולא (לא) יקרא שמך עוד יעקב וגו' | כ יעקב וגו' | וגו'| טמ ח' | דכמ עבר שם | ד ח' | הראשון | שם| אט ח' | 17 כמ ונתקיים | ד נתקיים השני אטמ והשני | כ | כ | גתייפק | כ ר' יצחק אומר לא | מ לפני שנקרא שמו | אטמ שלשה | 18 אטמ ח' | 18 אטמ קראו בשם (אט ח') | כל הקבה, א ח' | יצחק, כ ויצחק | מהן | מ | אטב אשתך וגו' | יולדת

לך בן וקראת שמי יצחק (שם יו יט) בשלמה מהו אומר הנה בן נולד לך הוא יהיה איש
 מנוחה והניחותי לו מכל אויביו מסכים כי שלמה יהיה שמו ושלוש ושקט אתן על ישראל
 בימי (דה"א כב ח) ביאשיהו מהו אומר הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו וגו'
 (מ"א יג ב) ויש אימרום אף ישמעאל בגוים מצינו שמותיהן של צדיקים ומעשיהם גלויים
 למקום עד שלא נוצרו שני בטרם אצרך בכטן ידעתוך וגו' (ירמיה א ח) מצינו שמותיהן
 של צדיקים שמותיהן של רשעים מנין ת"ל וזרו רשעים מרחם וגו' (תהלים נח ה).
 ויאמר משה אל העם וכו' את היום הזה אשר יצאתם ממצרים וגו' אין
 לי אלא שמוכרים יציאת מצרים בימים כלילות מנין שנאמר למען תזכר את יום
 צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (דברים טו ג) ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות
 כדברי בן זומא והכמים אומרים ימי חייך בעולם הזה כל ימי חייך להביא לימית המשיח:
 אמר להם בן זומא עתידים ישראל שלא להזכור יציאת מצרים לעתיד לביא
 שנאמר לכן הנה ימים באים נאם יי' ולא יאמר עוד חי יי' אשר העלה את בני ישראל
 ממצרים כי אם חי יי' אשר העלה את ישראל מארץ צפון (ירמיה טו יד—טו) ר' נתן
 אומר אשר העלה ואשר הביא מגיד שמזכירים יציאת מצרים לעתיד לבוא ומנין
 שאומרים כרוך אתה יי' אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב
 שנאמר ויאמר ציד אלהים אל משה כה תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם אלהי
 אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב (שמות ג טו) ומנין שהן מברכין על המזון שנאמר
 ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח י) זו ברכה ראשונה על הארץ זו ברכה שנייה הטיבה
 זו ירושלם שנאמר החר הטוב הזה והלבנון (שם ג כה) אשר נתן לך שגמלנו כל טוב
 ר' חייא בר נחמני אמר משים רבי ישמעאל הרי הוא אומר ואכלת ושבעת מה זה

6 מרחם - במאיר עין צידד לומר דאולי כל הסודר נשתרבב
 לכאן ושייך למטה אחר דרשת בן זומא: 7 אין לי וכו'.
 משנה סוף פ"א דברכות, ותוספתא שם פ"א ה"י, ספרי
 דברים פס' קל, פסיקתא זוטרתי, שכל טוב דף קטט
 11 אמר להם וכו'. תוספתא שם, ירושלמי ד ע"א, בבלי יב:
 14 ומנין וכו'. אין לו המשך למה שלמעלה, ובמ"ע כתב
 דמביא כאן לראיה דלא נעקר יעקב לגמרי דהרי חותמין
 באלהי יעקב אבל עדיין קשה מה שהביא אח"כ מה ענינו
 לכאן על כן נראה דכל אלו הדרשות באו יחד בקובץ אחד
 ועל כן הביאם אגב גררא דפלוגתא בן זומא וחכמים, ועיין
 מ"ע: 16 כה תאמר וכו'. עיין חזקוני בפרש' שמות במקומו
 שם: 17 ומנין וכו'. בתוספתא שם בקצת שינוי דמן ואכלת
 ושבעת וברכת יליף ברכת הזמון ומן ארצ' ה' אלהיך ברכת
 הזן וכן הוא בירושלמי יא ע"א ובבלי מחז' עיין ד"ס שם.
 והנחשטא במכילתא היא כדעת רבי שמביא הבבלי בבבלייתא
 שם בפליג וס"ל דברכת הזמון מן גדלו נפקא: 19 זו
 ירושלם - בא"א מגיה זו בונה ירושלם: — שגמלנו וכו'.
 זו ברכת הטוב והמטיב וכן הוא להדיא בתוספתא וירושלמי
 ובבלי דבבירית"ק אבל רבי פליג וס"ל דהטוב ומטיב ביבנה
 תקנה וירוש אשר נתן לך משנתן לך לרבות ברכת המזון
 לפניה: 20 ושבעת - בא"א משלים וברכת על הטובה:

(וכי' מ ח' | 1 מ הוא אומר וכן בס' | הנה וכו' מסביר) ד
 כ ח' | א והוא | הוא וכו' מסביר) ט ח' | 2 מ מנוחה כי
 יכו' | ושלום וכו' | רק כ | 3 לבית | לבן | וגו' | אטכמ
 ח' | 4 ב מצינו ששמות | אטמ | שמות | 5 אטכמ לפני
 המקום | ידעתוך | אר ח' | וגו' | טמ ח' | אטכמ הא (כמ
 ח') למדנו | כמ שמותם | א שמותן | 6 אטכ צדיקים גלויים
 (אכ גלויים לפני המקום) | שמותיהן | אטכמ ח' | מ שני |
 וגו' | טטמ ח' | 7 ד העם וגו' | ט זכור וגו' | כ היום וגו'
 הוה | מ ח' | א הנה וגו' | 8 אלא | אב ח' | כמ מזכירים |
 מצרים | אב ג' | אלא | אטכמ ת"ל | כ תזכור וגו' | 9 ד
 צאתך וגו' | א מצרים וגו' כלילות מדברי בן זומא | מ
 צאחק כל ימי חייך כל להביא הלילות | כק בימים | כ
 כלילות | 10 ט בדברין | ט ח' | מ העולם | ימי חייך | מ ח'
 טב את ימות | 12 לכן | כמ ח' | מ באים לא יאמר אשר העלה
 ר' נתן וכו' | אט באים וגו' | כי אם | ד לא | ב עוד וגו' | כי
 אם | בני ד ח' | 13 במקרא: מארץ מצרים | אט ח' | הי אשר
 העלה: ואשר הביא (א ג' וגו') מגיד שאין מזכירין (א שמזכירין)
 וכו' | כ בני יש' | מ ר' | נתן אומר כי אם העלה ואשר הביא
 מגיד | 14 מגיד | ד ח' | ומנין עד סה"ד | מ ח' | אט מניין |

15 אכ שהן אר' | ואלהי אבותינו | א ח' | כ אברהם שני | 16 שני' | ט ח' | א כענין שני' | ד ישראל וגו' | כ תאמר וגו' | 17 א
 יעקב וגו' | אט שמברכין | 18 א ושבעת וגו' | אט טובה | 19 טב זה בונה ירושלם | אשר נתן לך | כ כפול | ד שגמלם | 20 ט
 אמר ר"ח בר נחמני משום ר' ישמעאל | כ ב"ר | ושבעת | כ ג' הטובה, א ג' וברכת, ט ג' וברכת הטובה |

- מחוסר אשר נתן לך בין מדה טובה למדה פורענות אין לי אלא מזון שהוא טעון ברכה לאחריו לפנינו מניין היה ר' ישמעאל אומר קל וחומר הוא מה כשאכל ושבע הרי הוא טעון ברכה כשהוא תאב לא כל שכן. רבי נתן אומר הרי הוא אומר כבואכם העיר כן המצאון אותו במסרם יעלה הבמתה לאכל כי לא יאכלו העם עד בואו כי הוא יברך הובח וגו' (ש"א ט"ג) רבי יצחק אומר הרי הוא אומר ועבדהם את יי' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך (שמות כה) אימתי הוא לחמך עד שלא אכלתו אין לי אלא אכילת מזון שטעון ברכה לפניו ולאחריו תורה מנין ר' ישמעאל אומר קל וחומר ומה אם מזון שהוא חיי שעה טעון ברכה לפניו ולאחריו תורה שיש בה עולם הבא דין הוא שתטעין ברכה לפניו ולאחריה ר' יהודה בן בתירה אומר הרי הוא אומר ואכלת ושבעת מה זה מחוסר טובה זו תורה דכתיב כי לקח טוב וגו' (משלי ד ב). ר' חנינא בן אחי ר' יהושע אומר הרי הוא אומר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו כי שם השם אקרא זה המברך הבו גודל לאלהינו אלו העונים אחריו ומה הן עונים אחריו ברוך יי המבורך לעולם וכשהוא קורא בשמו יהו עונין אחריו בשבמל". וכן דוד אומר גדלו ליי' אתי וגרוממה שמו יחדיו (תהלים לד ד) רבי אומר ובר צדיק לברכה (משלי י ו) כשהוא מזכיר את הצדיק צדיק חי העולמים שני צדיק ה' בכל דרכיו וגו' (תלים קמה ו) לברכה 15 אמן: לא יאכל חמץ לעשות את המאכיל כאוכל או אינו אלא לאסרו בהנאה כשהוא אומר לא תאכל עליו חמץ למדנו שאסור בהנאה הא מה ת"ל לא יאכל חמץ לעשות את המאכיל כאוכל הכרי רבי יאשיה רבי יצחק אומר אינו צריך ומה אם שרצים קלים עשה בהם אז המאכיל כאוכל חמץ חמיר אינו דין שנעשה בו את המאכיל

1 אטב מדת (א מדות) הטוב ובין (אט בין) מדת (א מדות) הפורענות (ט פורענות) | אלא ד' ג' ברכת | דט המזון | ברכת | אט ח' | ט ברכה לפניו ולאחריו מניין | 2 אומר | אט ג' אמרת | ב הוא אם כשיאכל | הוא ד' ח' | מן | אט אס | הרי הוא | ב הוא הרי | ד לשובע טעון | 3 אטב ק' שהוא תאב לאכול | ט ג' רבי אומר א"צ הרי הוא אומר ואכלת ושבע' ובר' זו ברכת הון על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זה בונה ירושלים וכה"א בהר הטוב אשר נתן לך זה הטוב והמטיב אין לי אלא לאחריו לפניו מניין ת"ל אשר נתן לך משעה שניתן לך ואינו גורס דברי ר' נתן | הרי הוא אומר | א ח' | ב כבואכם העיר וגו' | כבואכם | ד ג' אל | 4 א אותו וגו' | במקרא: יאכל | 5 אומר | ב ח' | הרי הוא אומר | ד ח' | אלהיכם | ד ח' | וברך וכו' | ב וגו' | 6 ואת מימך | א ט ח' | ב תאכלנו | 7 אכילת | אטב ח' | אטב שהוא טעון | א לפניה ולאחריה | ב ואחריו | תורה וכו' ולאחריו | א ח' | טב היה ר' ישמעאל | ב ח' אמרת ק"ו | ב מה | 8 אס | ט ח' | ט שהוא צורך חיי העולם הזה | ב שאינו אלא חיי שעה הרי הוא טעון | ב ואחריו תורה מניין שכן חיי העולם | א ותורה | אט שהיא חיי העוה"ב (א עולם) | ט אינו דין | 9 טב שישעון | א שטעון | ט לפניו ולאחריו | הרי | ט ח' | א ושבעת וברכת | ל ושבעת וגו' | ט ושבעת וברכת מהו הטובה זו תורה | 10 טובה | ד ג' אלא | ק והכחו | א' כי | אטב ש' | אטב טוב נתתי לכם (ב ח') וגו' (א ח') | א ר' חנינא | 11 הרי הוא אומר | ד ח' | כי שם וכו' לאלהינו | רק א | שם השם | אטב כל שם | 12 ט אחר המברך | אחריו ב' | אטב אחר המברך | ט המבורך וגו' | אלא לעולם ועד | 13 אב אחריו ואומ' ברוך | דוד | ט ג' הוא | ל וכה"א גדלו | דוד אומר | וכן ח' | 14 וגרוממה וכו' | ט ח' | ב וגו' | א יחדו וגו' | 15 ט מזכיר חי וכו' | א עולם | ש' | א ח' | ג' דרכיו תן לו ברכה | 16 אמן | ט ח' | במקרא: וכן | ח' ולא | אט | ח' | אהרן אומר לעש' את ממאכיל כאוכל | אב בהנייה | 17 חמץ | מ ח' | אט הא למדנו | אטב שהוא אסור | הא | מ ח' | 18 ומה | ט ח' | אבמ מה | אס | מ ח' | 19 חמץ | ד ג' שהוא | אב

1 מדה טובה וכו'. בתוספתא שם בשם ר"מ דורש מדכתיב אשר נתן לך ה' אלהיך דיינך בכל דין שונך בין מדה טובה וכו', וכ"ה בבלי: — אלא וכו', עיין גירסת הדפוס ואפשר דצ"ל אכילת המזון: 2 ר' ישמעאל וכו'. בירושלמי מביא כן בשם רבי ובתוספתא יליף מדכתיב אשר נתן לך משנתן לך ובבבלי מביא כן בשם רבי כדאיתא לע' הע' יט: 3 ר' נתן וכו' ר' יצחק וכו'. בבלי וירושלמי, ובירוש' הלשון צריך תקון קצת: 5 וברך וכו'. בבבלי מוסיף א"ת ובייך אלא וברך: 7 ר' ישמעאל וכו'. כן הוא בבלי אבל ירושלמי בשם רבי: 10 מה זה וכו'. בא"א מגיה מהו הטובה: — טובה וכו'. בבבלי דורש טובה הטובה: 11 כי השם וכו'. גרסא דמכאן למד ברכת התורה וכו' בירושלמי שם כתוב בתורה ברכה לפניו וכו' מה כתיב בה לפניו כי שם וכו'. ועיין יומא לו, ספרי דברים פיסקא שו', מדרש תנאים שם לב ג (דף קפו) בבלי ברכות מה: 14 ר' אומר וכו'. יומא שם בחלוף שמות האומרים: 15 לברכה. בא"א מגיה דצריך להיות כבליקוט תן לו ברכה: 17 למדנו וכו'. בא"א מגיה שהוא מותר בהנאה אבל מירושלמי פסחים כח ע"ג יוצא להדיא דא"א להגיה כן: 19 שרצים קלים וכו'. ת"כ שמיני פרק י"ב ה"א

כאוכל הא מה ת"ל לא יאכל חמץ לא בא הכתיב אלא לאכרו בהנאה רבי יוסי הגלילי
אומר לא יאכל חמץ היום מגיד שלא אכלו ישראל מצה במצרים אלא יום אחד בלבד.
היום אתם יוצאים בחדש האביב שאין ת"ל חדש האביב אלא חדש
שהוא כשר לכם לא חמה קשה ולא נשמים וכן הוא אומר מושיב ידדים ביה מוציא
אסירים בכושרות (תהלים סח ל) שאין ת"ל בכושרות מה ת"ל בכושרות אלא חדש
שהוא כשר לכם לא חמה קשה ולא נשמים ר' יונתן אומר בכושרות אלו בוכים ואלו
משוררים מצרים בוכים שנאמר ומצרים מקברים (במדבר לג ד) וישראל משוררים
שנאמר קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין ה' רוממה (תהלים קיח טו—טז) שהב"ה
מחרומם על מצרים רבי נתן אומר בכושרות במעשי הכשירות שלהם וכן היא אומר
במראות הצובאות (שמות לח ח) ר' אלעזר בן עזריה אומר בזכות אברהם אבינו
הוציאם ממצרים שנאמר כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו ואומר ויוציא עמי
בששון ברנה (תהלים קה מב—מג) רבי שמעון בן יוחאי אומר בזכות המילה הוציאם
הב"ה שנאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמדך וגו' (יחזקאל טז) ד"א בוריות
יצאו ישראל ממצרים שנאמר כי בחזק יד הוציא יי' אתכם מארץ מצרים ד"א בוריות
עצמן יצאו ישראל ממצרים שנאמר וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים וגו' רבי אומר
מושיב ידדים ביה מוציא אסירים בכושרות אך סוררים שכנו צחית סוררים היו
אלא שנוהג עמהם בהכשירות וכן היא אומר ואומר אליהם איש שקוצי עיניו וגו' וימרו
בי ולא אבו לשמוע לי איש שקוצי עיניו לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואעש
למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר המה בהובם אשר נודעתי עליהם לעיניהם

יבמות קיד: 1 בהנאה בבלי פסחים כא: תנחומא ס"א,
פסיקתא זוטרת, שכל טוב דף קנ: 2 יום וכו'. פסחים
פ"ט מ"ד, תוספתא פ"ח כ"א, ירושלמי לו ע"א, בבלי כח:
צו, תנחומא ס"א, פסיקתא זוטרת, שכל טוב שם. ועיין
ספרי במדבר דף ג אות יד ובא"צ מגיה שלא נאסרו בחמץ
אלא וכו' וא"צ: 6 גשמים-מכילתא דרשב"י, ספרי דברים
פ"ט קכח, תנחומא ס"א, ש"ט דף קנ, רש"י: — ר' יונתן
וכו'. מכילתא דרשב"י, ש"ט שם, תנחומא, וכן דורש
בגוטרין פדר"כ פ"ב דף יב: 9 ר נתן וכו'. ש"ט שם:
10 הצובאות- עיין רש"י ויקהל לח לח: — אברהם-מכיל
דרשב"י: 12 רשב"י וכו'. לעיל פרשה ה: 14 מארץ מצרים
במקרא מזה, ונראה דאינו לא אשגרה והרכיב שני מקראות

החמור | כ שיעשה | בו את | וק זאת | בן | כמ ח' | ט בו
כן הא מה וכו' | 1 ל ולא וכן בס' | חמץ | אב ב' | הא | 3 ב
יוצאים וגו' | טמ ת"ל בחדש | 4 לכם | ד' | ילק' תהלים
תשעה: גשמים קשים | וכן וכו' גשמים | ט ח' | אב אלהים
מושיב | מושב | מושיב וכו' בית | מ ח' | כ יחידים וגו'
א ביה וגו' | 5 שאין וכו' גשמים | מ ח' | מה ת"ל בכושרות
אב ח' | 6 ר' יונתן | וכו"ה שח, אבל וק וילקוט תהלים: ר'
נתן | ט מוציא אסירים בכושרות | 7 משוררים | וק שוחקים
א מצריים, ד שבמצרים | בוכים וכו' ומצרים | מ ח' | ט
מצרים | אב מקברים וגו', ט מקברים את אשר הכה וגו'
יש | 8 | כ וישועה וגו' | ימין וכו' | אטב ח', ד וגו' | למ
שהקב"ה, אטב שהמקום | 9 ט המצריים | א בהכשרות

כמעשה הכש' | בכושרות | מ' | בכשרות | ילקוט תהלים הכשירות שלכם שני במראות וכו"א | אר"ב ר' אומר | 10 א כמראות
כ הצובאות וגו' | אט הצובאות אשר צבאו פתח אוה"מ (א צבאו וגו') | אבינן | מ ח', ט אביהם | 11 אט הוציא המקום את
ישראל | מ הוציאם המקום | את | מ ח' | כ קדשו וגו' | עבדו | א ח' | ואומר | אטב ח' | ט יוציא | 12 ברנה | אט ח', כמ
וגו' | אטב הוציא | מ יצאו | 13 הב"ה וכו' ממצרים | מ ח' | ל הקב"ה, כ המקום | אט המקום את | יש ממצרים | אב מתבוססת
וגו' | ט ואראך וגו' | ק ר"א, אטב רבי אומר | 14 ט מארץ מצרים | כי | אכמ ח' | אב הוציאנו ה' וגו' (א ממצרים) | אתכם |
מ ח' | אתכם וכו' | ט ח' | מ ממצרים | במקרא וכן ל אליהם מזה | 15 וק עצמו | ישראל | ד ח' | ממצרים | מ ח' | כ אותו
וגו' | וככה | מ מ יצאו | מ אותו אלקים מושיב יחידים וכו' | חגורים | א ח' | חגורים וגו' | ט ח' | רבי אומר | וכו"ה | אב ד ח'
ד"א | 16 אב אלהים מושיב | מושיב וכו' צחית | ט ח' | כ יחידים וגו' סוררים היו וכו' | א ביתה וגו' היו אלא | מוציא וכו'
בכושרות | מ ח' | מ אף | צחית | מ ח' | 17 ט שנהג | כ שניה עצמם בהכשירות | מ בכשרות | ד אליהם | ט לקח | כ להם |
א עיניו וגו' ואעש | טמ עיניו השליכו ואעש למען, ד עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו (ויק ב') ואומר לשפוך חמתי
עליהם להפיצם במדבר) ואמר וימרו | 18 כ לשמוע וגו' ואעש | לי | במקרא וכן ל אלי | במקרא וכן ל את שקוצי עיניהם |
עזבו | ל' | ואומר וכו' ארץ מצרים כאשר הוא במקרא | 19 לבלתי וכו' בהכשירות | מ ח' | אטב ההל (א ב' וגו') אך סוררים
סוררים (ט ח') היו | ק אשר וגו' אליהם |

פרשה יז והיה כי יביאך יי אל ארץ הכנעני בארץ שבע עממים הכתוב מדבר
 אהה אומר כן או אינו אלא בארץ ה' עממין הכתוב מדבר הרי אתה אומר
 נאמר כאן ביאה ונאמר להלן ביאה מה להלן בארץ ה' עממין שהן ו' במקום אחר
 הכתוב מדבר אף כאן בארץ ה' עממין שהן ו' הכתוב מדבר ר' יוסי הגלילי אומר אשר
 נשבע לאבותיך לתת לך למה נאמר לפי שהוא אומר ולקחת מראשית כל פרי האדמה
 שומע אני כל הארצות במשמע הרי אתה דן נאמר כאן שבועה ונאמר להלן שבועה
 מה להלן בארץ ה' עממים שהם ו' במקום א' אף כאן בארץ ה' עממים שהם ו' במקום
 א' ר' יאשיה אומר נאמר כאן ארץ ובת חלב ודבש ונאמר להלן ארץ ובת חלב ודבש
 מה להלן בארץ ה' עממים שהן ו'. במקום א' אף כאן בארץ ה' עממים שהן שבעה

כנראה מח"ג: 1 אך. גירסת המ"ח אף, וכן הוא בתרגום השבעים ואפשר שהדרש הוא על פי מסורה זו, עיין בבאור לספר התלים מאת ר' צבי פ' חיות, אבל אינו מוכרח; 2 היום וכו'. באיפת צדק מגיה ד"א היום, ועיין פסיקתא וסרתי ושכל טוב דף קנ:

(יו) 4 בארץ וכו'. הרבה פירושים נאמרו בברייתא זו ובלבד ש'ל' להיכיר פירושו הרמב"ם על התורה שבת דרבי יאישו ממעט ארץ שני עממים וריהג ממעט גם עבר הירדן ואין דארץ שני עממים היינו עבר הירדן והעיקר כשהערת המאיר צין דעיקר הדרש בפרשה כי תבא והועתק לבאן א"א שעדיין עין מדוע לא למד כפסיתוס ביאוד דכתיב בכוריים מביאין דכתיב ב' ואחתנן ז' ואפשר שחזק דפ' בכוריים באמרה אחר שכבר כבש עבר הירדן והיה עולה על הדעת כי באמרו כי עבר הירדן קר ארץ ה' עממים עיני יליף מכאן דהם ה' כאן ו תבאם אחר כ' וריהג ואחתנן דאף ארץ מונה תאן אלא ה' עבר הירדן בכלל שבי האמורי בעבר הירדן היה לגירסת מיה דגורס מה להלן בארץ שבעה עממים אף כאן בארץ שבעה עממים- באמת יש לומר דכוונתו לפ' ואחתנן והעתיק הדרש כלל יען כי התנאים האחרים מביאים דרשתם מכאן ולפי גירסת כימי כולוהו סיל דאין מביאין בכוריים א"א מארץ תחשה עממים ומשמעותו דורשין ביניהן- ועיין רש"י שחסביר דעת המאיר וכתב דאף על פי דאינו מונה אלא ה' כל ו במשפט שכולם בכלל כונעני ואחת משפחות כנען לא קרא לה שם אחד א"א כונעני- ועיין משנה סוף פ"ב דבכורים וירושלמי שם על ס' ומכילתא דרשב"י וספרי דכרים פ"ס יצט ושא ומרש תנאים בדריס כו ב' (עקצ): 7 ריה"ג וכו'. באיפת צדק גורס כאן ר' יאישו ולקמן ר' יוסי הגלילי וגורס דבברי ריהג מה להלן בארץ ה' עממים אף כאן בארץ ה' עממים ומותק המלות שחן ז' במקום אחר וכן נאמר משום דמצינו דריהג ממעט עבר הירדן שאינו זבת חלב ודבש- ויעין: 8 מיה דגב על פי גרסא זו ריהג' סיל דבארץ ה' עממים הכותב מדבר: 9 אשר שבע וכו'. נראה דצריך להיות אשר שבע ה' לאבותינו לתת לנו כדכתיב ב' בכוריים דעלה אסר מיע: 9 הארצות וכו'. הגריא מגיה כל הארץ אבל במדרש תנאים קשה להגידן כן דשם איתת דאין מארץ שומע אני מכל הארצות במשפט הרי אתה קר נאמר כאן ביאוד ונאמר להלן

ביאה מה ביאה שנאמר להלן להוציא שאר כל הארצות וכו' משמע דבא ללמד שאם יכבוש גם שאר ארצות שפטורים מבכורים וכדפירש המל"ל שם ואע"י דקשה להרי מ"ר אחר כן ממעט שאר ארצות מן אשר ה' אליהן בתוך הל' וגו' לפי הנוטא דשם אבל לפרש באופן אחר אבל אפשר להדרשה שלפנינו משונה מן הדרשה דשם ולפי זה נכון להגיה הארץ וכל מעט עבר הירדן אבל לפי הגהה זו צריך למחוק מלות שהם ז' במקום אחר לדון שומע אני משמע דלא קאי ק"ל המסקנא וזלע לז' פנים משמע וגם הדרשה שלפנינו קאי אמלת ארצ' שבסוף הפסוק: 12 שהן וכו' הגריא מותק אלל המלות כמו שכתבתי לעיל וצריך להיות דס"ל דהאמורי שבכאן הוא שהיה בארץ ישראל ולא בעבר הירדן, רמב"ן. אבל קשה דהא כתיב זאת חלב ודבש וגו' שש עממים (שמות א' 1) ורמב"ן תירץ והוסיף תפריז לענין טובה ורחבה אבל לענין זה חלב ודבש. אבל תפריז

במקום אחר: אשר נשבע לאבותיך והיכן נשבע לאבותיך באברהם הוא אומר ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר וגו' (בראשית טו יח) כיצחק מה הוא אומר גור בארץ הזאת וגו' (שם כו ג) כיצחק הוא אומר הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה (שם כח יג): ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה כעבודה שעבדת במצרים כך עשה לדורות דברי ר' יונתן.

שבעת ימים תאכל מצות שומע אני כל מצה במשמעו ת"ל לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לא אמרתי אלא דברים שבאים לידי מצה וחמץ ואי זה זה זה חמשת המינין החטים והשעירים והכוסמים ושבולת שועל ושיפון יצאו אורז ודוחן והפרגון והשומשמן והקטניות שאין באין לידי מצה וחמץ אלא לידי סרחון: שבעת ימים תאכל מצות לעשות הראשון חובה ושאר הימים רשות או אינו אלא לעשות הראשון רשות והאחרון חובה ת"ל בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב הכתוב קבעו חובה הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון: שבעת ימים תאכל מצות. כתוב אחד אומר שבעת ימים וכתוב אחד אומר ששת ימים (דברי' טז) כיצד יתקיימו שני כתובי' אלו השביעי הזה היה בכלל יצא מן הכלל ללמד על הכלל מה שביעי רשות אף כולן רשות אי מה שביעי רשות אף לילה הראשון רשות ת"ל בראשון בארבעה עשר יום הכתוב קבעו חובה הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון לילה הראשון חובה ושאר כל הימים רשות השביעי הזה מן הכלל יצא וכו'. ד"א כתוב אחד אומר שש ימים וכתוב אחד אומר שבעת ימים כיצד יתקיימו שני מקראות הללו אלא ששה מן החדש ושבעה מן הישן: וביום השביעי חג ליי' למה נאמר לפי שהוא אומר וחגותם אותו חג ליי'. אין לך אלא י"ט הראשון שהוא טעון חגיגה יום טוב האחרון מנין ת"ל וביום השביעי חג ליי' אין לי אלא י"ט ראשון ואחרון שהן טעונין חגיגה חולו של מועד מנין הרי אתה

זה לא שייך אפסוק יז שם וציל דסיל דזבת חלב ודבש לא קאי אכולהו. ועיין גירסת מדרש חכמים שגורס כאן בארץ שבעה עממים: 1 והיכן וכו'. לקמן פרשה יח: 5 ר' יונתן וכו'. לעיל פרשה ד: 6 במשמעי. באות אמת מגיה במשמע ואיצי: 9 סרחון. לעיל פ"ח: 17 הראשון. לעיל פ"ח: 19 הישן. לעיל פ"ח:

וכו' אחר ט ח', א וגו' | 1 וק אחד | ט היכן. א ואיכן | לאבותיך | אטב ח' | מ לאבותם | א מהו אומר | 2 כ ח' | וגו' | א אברהם וגו' | וק אברהם | לאמר וגו' | ד ח' | וגו' | מ ח' | מת | כמ ח' | אומר | א ח' | 3 וגו' | ד ח' | אטב מה הוא | ט והארץ | לך אתננה | מ ח', אדכ וגו' | 4 בחדש הזה | ד ח', כ וגו' | 5 טמ כן | ד ר' נתן | 6 ד תאכלו | שומע וכו' חגיגה ע"מ הס' ש' ז | ט אינו מעתיק רק מצייין

רמז ר | אכמ במשמע | 7 שבעת וכו' מצות | ד ח', א וגו' | א אמר | כ הבאים | אמ דבר שהוא בא | מ לידי חמץ ואי זה אלו חמשת המינין | א וחמץ אלו חמשת | 8 זה בפ' ג | כ ח' | תחתים עד סה"ר | מ ח' | א ואילו הן החיטין | א שיבולת | אכ השיפון | 9 א האורז והדוחן | אכ והפרגין | כ שאינן | וחמץ | כ ח' | 10 ד תאכלו | מ תאכל עליו | לעשות | מ לילה וכן בס' | א רשות אתה אומר לעשות הראשון חובה ושאר הימים רשות | כ רשות אתה אומר כן הוא אינו וכו' | או וכו' חובה | א ח' | 11 כ ובאחרון | והאחרון חובה | מ ח' | כ עשר וגו' קבעו הכת' | יום | מ ח' | לחדש | רק א | 12 א בערב וגו' | הכתוב | ב' מדבר | א קבעו הכת' | הא וכו' הראשון | מ ח' | כ בלשון... בלשון | אכ אחרון... ראשון | א ראשון שבעת ימים תאכל מצות לעשות הראשון ח' ושאר הימים רשות שבעת וכו' | 13 שבעת וכו' מצות | מ ח' | א ימים תא' מצ' | 14 אכ ששת ימים תאכל מצות | מ הכתובים הללו שביעי | אלו | א ח' | כ הללו | הזה | אכמ ח' | מ בכלל ה | אכ יצא מוצא | 15 רשות בפ' ג | כ ח' | 16 כ הראשונה | בראשון | ד ח' | א עשר וגו' בערב תאכלו מצות | יום | ד ח' | כ וגו' | אכ קבעו הכתוב | אין וכו' הראשון | מ ח' | 17 אכ בלשון אחרון אלא (כ ולא) בלשון ראשון השביעי היה בכלל יצא מוצא מן הכלל ללמד על הכלל מה שביעי רשות אף כולן רשות ד"א (כ ח') וכו' | כל | מ ח' | 18 ד"א | ד ח' | א ששה | ימים | א ח' | מ שבעת ימים... ששת ימים | 19 א שבעת ימים | א ח' | כ באיזה יתקיימו | כיצד וכו' אלא | מ ח' | אכ כתובין ששה | מ' ששה ימים | מן | 20 מ לפי שנ' | 21 אכמ אין לי | מ ראשון | ד מעין | מ שטעון | ד ח' | תל שבעת ימים תאכל מצות | 22 לה' | רק א | ראשון | א ח' | א האחרון | כמ שטעונין |

בירושלם שם כן ע"ג רבנן דקטריין בשם ר' אבהו אין חוששין שמא גררה חולדה וכו' יהודה חוששין ופירשו המפרשים דקאי על ר' יהודה דבריייתא שהובאה קודם לזה בבגשעא ושפעת בית רבון שהטילה נפל לבור ושמעינן מנה דסיל דדרך חולה ויהודה ליתור חוליה אמנא אף כי בהשקפה ראשונה משמע כן אחרי העיון נראה דליתא דאדרבה הסברא נותנת דלישית ר' יהודה דבריייתא יותר יש להקל וכן דייק בבבלי דלר"י יש לנו להקל אמילו חזינן דאשרה מלאה דיש תלמוד דאחלתיה על כן אינו נראה בעיניי כהשקפה הרוקת אם נאמר דקאי אר"י דידן ויסיל דלבר מן הסמך בכתוב טעם הדבר משום דחוששין וע"כ צריך דאוקה אתר בדיקה וא"ת א"כ לר"י לעולם יתחוש וא"כ אין לו דבר סוף כמו שאמרו במגילתין יש לו דבר סוף אמר לר"י כ"א וזו כמו דס"ל בריש יומא דאשה אתרת מקנינן לו שואא תמות ולא חש לתשובת הכמים דאם כן איז לבר סוף את כ"א

בכל גבולך למה נאמר לפי שנאמר שאור לא ימצא בבתיכם שומע אני כשמועו ת"ל בכל גבולך <א"כ למה נאמר בבתיכם> מה ביתך ברשותך אף גבולך ברשותך יצא חמצו של ישראל שהוא ברשות נכרי אע"פ שהוא יכול לבערו אבל אינו ברשותו יצא חמצו של נכרי שהוא ברשות ישראל וחמץ שנפלה עליו מפולת אע"פ שהוא ברשותו אבל אינו יכול לבערו אתה אומר לכך בא או אינו בא אלא ללמד בגבולין שבעה ובבתים לעולם ת"ל לא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים מה בגבולין שבעה אף בבתים שבעה.

והגדת לבנך. שומע אני מראש חדש ת"ל ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום ת"ל בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך על שולחנך; בעבור זה עשה ה' לי למה נאמר לפי שהוא אומר מה העבודה הזאת לכם אלא זה בן רשע הוא שהוציא את עצמו מן הכלל ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל אף אתה הוציאהו מן הכלל בעבור זה עשה יי' לי בצאתי ממצרים לי ולא לך ולפי שהוצאת את עצמך מן הכלל אלו היית שם לא היית נגאל.

והיה לך לאות על ירך זה כרך אחד של ארבע פרשיות והדין נותן הואיל ואמרה תורה תן תפילין ביד תן תפילין בראש מה בראש ארבע טוטפות אף ביד ארבע טוטפות תלמוד כומר והיה לך לאות על ירך כרך אחד של ארבע פרשיות יכול כשם שביד כרך אחד כך בראש כרך אחד והדין נותן הואיל ואמרה תורה תן תפילין ביד תן תפילין בראש מה ביד כרך אחד אף בראש כרך אחד ת"ל לטוטפות לטוטפות הרי ארבע טוטפות אמורות או יעשה ארבע כיסין של ארבע פרשיות ת"ל ולזכרון בין עיניך כיס אחד של ארבע פרשיות: על ירך על גובה של יד או אינו אלא על ירך כמשמעו הדין נותן הואיל אמרה תורה תן תפילין ביד תן תפילין בראש מה בראש על

דהתורה נתנה גבול וקץ לדבר וע"כ צריכין אנו לחוש ולא יותר, ועיניך יפ"ע פסחים ט: 7 שבעה. לעיל פרשה י: 9 על שולחנך. בא"צ מוחק זה וא"צ ועיין פסיקתא זוטרתי: — בעבור זה. בא"א מוחק שתי מלות אלו: 13 נגאל. עיין לקמן סוף פרשה יח ופסיקתא זוטרתי: 14 כרך וכי. בפ"ו וש"ט דף קנה כתב דלכך כתיב לזאת חסר ולפנינו ליאת כן: 18 ת"ל וכי. ספרי דברים פ' לה, מדרש תנאים ר' ח (דף כז) מנחות לד', סנהדרין ד', וכתים לו'. ודעת רש"י בסנהדרין דבפ' והיה אם שמוע לטטפות כתיב מלא אבל בתוספת שם ומנחות כתבו דבשום מקום אינו כתיב מלא בסוף רק דבפ' והיה כי יביאך כתיב וי"ו באמצע היינו ולטוטפת. ועיין שיטות שונות במנחת שי סוף פרשת עקב ובחלוף גירסאות שצריכה שיהיו ד' פרשיות בד' בתים אינו מובן וצ"ב. אבל כ"מ וכן נראה שפירש בש"ט דף קנט אף כי מה שכתב ולמה לטטפת חסר שני ווי"ן ללמד על תפלה של ראש שצריכה שיהיו ד' פרשיות בד' בתים אינו מובן וצ"ב. אבל לפי גירסת המ"ח נשמע דדורש מדכתיב תרי פעמים חסר לבסוף וחד מלא והיינו ד', וכן הוא לפי פירוש ר' ה בספרי דברים פ' לה ובמכילתא דרשב"י כאן אבל צריך עיון בגי' ע"ש: 20 כיס וכי. שכל טוב דף קנה. והמ"ל הגיה בטעות בכרך במקום כיס: — על גובה וכי. ספרי שם, מדרש תנאים

מינין | 1 ד למה נא' בבתיים שומע | אני | ד ח' | 2 מ כמשמעו | ק כשומעו | המוסגר אד ח' | אדכ מה גבולך ברשותך אף ביתך וכי | 3 א גוי שאינו ברשותו יצא | מ שיכול | 4 א גוי | 5 אבל | א ח' | אכב לא בא | מ ללמד בבתיים ובגבולין לעולם | 6 ב לך וגוי | לך | א ח' | בכל וכי | ימים | ד וגוי | א מה בגבולך | מ מה בתים...גבולין | 8 אט לבנך ביום ההוא (א נ' וגוי) | שומע | מ יכול | אי ביום ההוא | ט ח' | אי | כ אתה או | יכול | אטכ שומע אני | 9 אכב שמעה | אט השולחן | 10 עשה ה' לי | ד ח' | מ לפי שני | אלא | למ ח' | זה | ט ח' | 11 הוא | אטכב ח' | א מן הכלל וכפר בעקר אמור לו בעבור וכי | ולפי וכי | הכלל | טמ ח' | אתה | ב ח' | ט הוציא, כמ הוציא | 12 ט אמור לו בעבור | בצאתי וכי | לין | אטכ ח' | בצאתי ממצרים | מ ח' | לך | אטכ לו | ולפי כר | הכלל | אטכב ח' | 13 מ ואם היית | מ היה וכן בס', אב הייתה וכן בס' | 14 לך | מ ח' | על ירך | ב ח', ד וגוי | זה | רק מ | 15 ט תורה תן תפילין בראש ארבע וכי | אב בראש...ביד | מ ח' | מ בידך | 16 והיה | יק ומה | ק ידכה | כ ירך וגוי | כרך | ק ירך | של | א על | מ טוטפות | יכול | אבך ח' | יכול וכי | מ אי מה ביד כרך | 17 כמ אף | אחד בפ' | ב | ט

אחת | כ התורה | 18 מ ותן | ב כ | אב תיל לטטפת | ב | לטוטפות | לטוטפות הרי, מ תיל לטוטפות בין עיניך לטטפת לטוטפת הרי | 19 ט או | ארבע בפ' | א ח' | מ לזכרון | 20 א פרשות | ד ידכה | מ ירך זה גובה הרי | אב יד איא על גובה של יד או וכי | ט או ירך | אב או על ירך כמשמעו | ד על יד | 21 הדין | מ, אדטכ | והדין | אטכ תפילין בראש

- גובה של ראש אף ביד על גובה של יד. ר' איעזר אומר על ירך על גובה של יד אתה אומר על גובה של יד או אינו אלא על יד כמשמעו ת"ל והיה לך לאות על ידכה לך לאות ואינה אות לאחרים. ר' יצחק אומר על גובה של יד או אינו אלא על ירך כמשמעו ת"ל ושמתם את דברי אלה על לבבכם (דברים יא יח) לא אמרתי אלא דבר שהוא מכון כנגד הלב ואיזהו דבר שהוא מכון כנגד הלב זה גובה של יד: על ירך. זה 5 שמאל אתה אומר זה שמאל או אינו אלא ימין אף על פי שאין ראייה לדבר ובר לדבר שני אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים וגו' (ישעיה מח יג) ואומר ידה ליתר תשלחנה וימינה להלמות עמלים (שופטים ה כו) הא אינו יד בכל מקום אלא שמאל ר' נתן אומר וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין אף קשירה בימין אבא יוסי החרם אומר מצינו שהימין קרויה יד אע"פ שאין ראייה לדבר ובר לדבר שנא' וישלח ישראל את יד ימינו 10 (בראשית מח יד) ומה ת"ל על ירך להביא את הגידים שיהא נותן בימין: והיה לך לאות על ירך ולטוטפות בין עיניך כל זמן של יד ביד תן את של ראש בראש מכאן אמרו מצות תפילין כשהוא נותן נותן של יד ואח"כ נותן של ראש וכשהוא חולץ חולץ את של ראש ואח"כ חולץ את של יד: בין עיניך על גובה של ראש אתה אומר 15 גובה של ראש או אינו אלא בין עיניך כשמועו ת"ל בנים אתם לה' אלהיכם וגו' מה בין עיניכם האמור להלן על גובה של ראש אף בין עיניך האמור כאן על גובה של ראש. ר' יהודה אומר הואיל ואמרה תורה תן תפילין ביד תן תפילין בראש מה ביד מקום שהוא ראוי להטמא בנגע אחד אף בראש מקום שהוא ראוי ליטמא בנגע אחד.

תן תפ' ביד | מ ותן | מ מה תפילין של ראש על גובה הראש
אף של יד על גובה של יד | 1 ט שבראש--שביד | מ ר' יעזר
על ירך | אטכ ח' ק יד | על | מ זה | אהה וכו' | יד טז ח'
2 אטכ | או על ירך | מ אלא ירך | אכ כשמועו | על ידכה
רק ד | אטכ לך (א ח') היא לאות | 3 כמ לאות ולא
לאחרים (כ ג' לאות) | ט לאות | יד | אכ ג' אתה אומר על
גובה של יד | ט או על היד כמשמעו | אכ או על יד
כשמועו | ד ידכה | מ ירך ממש תיל | 4 על לבבכם | ח'
5 כ מכין וכן בס' ואיזהו וכו' הלב | ט ח' דבר וכו' הלב
מ ח' | דבר שהוא | ד ח' | זה | כ ח' | ד ידכה | 6 אתה וכו'
טמ ח' | מ אלא על הימין | 7 שני' אטכמ ח' | ק ארץ
וגו' קורא אני עליהם וגו' ואומר, כ ארץ וגו' | וגו' | טמ
ח' | ואומר | ט ואל | 8 וימינה להלמות עמלים | ד וגו', ט
ח', א להלמות וגו' | אטלמא אין | ד ר' יונתן | 9 א וכתבתם
וקשרתם | קי קשירה--כתיבה | אבא יוסי החרם | א ח' | ט
ר' יוסי | אבא וכו' בימין ש' | מ ח' | החרם | ד ח', ט
החרם | 10 ט קורא היד | ט ואע"פ | שני' | אטכ ח' | ל
שני' וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו | יד | אטכ ח' | א
ימינו וישת וגו' | טכ ימינו וגו' | 11 ד ידכה | ק להביאם |
ט הגיוס | ק בימין נותן | לך | מ ח' | 12 על וכו' | כ ח' |
ולטוטפ' וכו' | ד טכ ח', אל וגו' | זמן | ט ג' שתפילין | למ

מכילתא דרשב"י, מנחות לוז, פסיקתא זוטרתי, שכל טוב
דף קנה וקנט, ספר והזהיר דף ו, תנחומא ס"ד: 3 לאחרים.
פסיקתא זוטרתי ושכל טוב דף קנה: 4 ת"ל ושמתם וכו',
וכ"ה בגמרא שם ובברכות יג: ושכל טוב דף קנט, אבל
בספרי ומדרש תנאים הלמוד מן והיו הדברים האלה וכו' על
לבך ונראה הדעיקר כגירסת המכילתא, ובס' והזהיר דף ו
נראה שרצה לכלול שני הכתובים ונשתשה דנוסחא:
6 שמאל וכו', ספרי דברים שם, מדרש תנאים, מכילתא
דרשב"י, מנחות לוז, פסיקתא זוטרתי, שכל טוב דף קנה:
8 ר' נתן. וכ"ה בספרי, מדרש תנאים ובגמרא: 9 אבא
יוסי וכו', בספרי ומדרש תנאים ר' יוסי, ובגמרא ר' יוסי
החורם או החורם (רש"י) ועוד נוסחאות אחרות. עיין בשטה
מקובצת שם ר"י החורם או ההרס על שם מקום, ועיין מה
שכתב הרב רד"ה בהקדמתו למדרש תנאים דף VIII: 10 שני
וכו'. במקרא לא כתיב יד ובכ"מ וילקוט ליתא מלת יד
אבל לפי זה אינו מובן מה זו ראייה, ובספרי וז"ל ובגמרא
וד"ל הראיה מן וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו וכן נכון:
11 ומה ת"ל וכו', כלומר א"כ הנהה בשמאל לאו מהכא נפקא
אלא ממוקם אחר (ואולי כ"ר נתן) ועל ידכה כדכתיב (או על
ידך לפי גירסת הילקוט) בא ללמד דגידה נותן בימין
והלשון דחוק, ועיין בגמרא שם לו: 12 כל זמן וכו', ספרי
ומדרש תנאים שם, מנחות לוז, ספר והזהיר דף ז, תנחומא
ס"ד, ס"ז ש"ט דף קס מס' תפילין: 15 מה בין עיניכם
וכו'. מנחות לוז, מכילתא דרשב"י, ש"ט דף קנה, מ"ט תפילין
18 בנגע אחד. ספרי ומדרש תנאים שם וגמ' פירוש בנגע

ששל | כ ביד ושל ראש בראש | את | מ ח' | ק את תפילין בראש | 13 אטכ | את של וכן בס' | 14 את | מ ח' | חולץ בפ' ב | ד
ח' | את | אדמ ח' | אתה וכו' | מ ח' | אטכ אומר על | 15 אט או על בין עיניך כמשמעו (א כשמועו) | ק כשמועו | אטכ
אלהיכם לא תתגודדו וגו' (א ח') | מ ת"ל לא תשימו קרחה בין עיניכם למת | בין עיניכם | יק בעיניכם, א עיניכם | 16 מה גובה
הראש | בין | כ כאן | מ עיניכם | האמור כאן על | יל ח' | מ בגובה | 17 תן תפילין ביד | ט ח' | מ ותן | מ מקום שראוי וכן
בס' | 18 מ ליטמא וכן בס' | אחד | וכן ח' | אחד בפ' ב | מ אחר? |

למען תהיה תורת ה' בפ"ך למה נאמר לפי שנאמר והיה לך לאות שומע אני אף הגשים במשמע והדין נותן הואיל ומוזוה מצות עשה ותפילין מצות עשה אם למדת על מוזהה שהיא נוהגת בנשים כבאנשים יכול אף תפילין ינהגו בנשים כבאנשים ת"ל למען תהיה תורת ה' בפ"ך לא אמרתי אלא במי שהוא חייב בתלמוד תורה מכאן אמרו הכל חייבין בתפילין חוץ מנשים ועבדים. מיכל בת כושי היתה מנחת תפילין. אשתו של יונה היתה עולה לרגלים. טבי עבדו של רבן גמליאל היה מניח תפילין: ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפ"ך מכאן אמרו כל המניח תפילין כאלו קורא בתורה וכל הקורא בתורה פטור מן התפילין.

ושמרת את החוקה הזאת למועדה למה נאמר לפי שנאמר והיה לך לאות על ירך שומע אני אף הקמנים במשמע והדין נותן הואיל ומוזוה מצות עשה ותפילין מצות עשה אם למדת על מוזהה שהיא נוהגת בקמנים כבגדולים יכול אף תפילין ינהגו בקמנים כבגדולים ת"ל ושמרת את החוקה הזאת לא אמרתי אלא במי שיודע לשמור תפילין מכאן אמרו קטן הודע לשמור תפילין הרי הוא עושה לו תפילין: ושמרת את החוקה הזאת זו חוקת תפילין אתה אומר זו חוקת תפילין או אינו אלא חוקת כל המצות אמרת במי הענין מדבר בתפילין: מימים ימימה למה נאמר לפי שהוא אומר והיה לך לאות שומע אני אף הלילות במשמע והדין נותן הואיל ומוזוה מצות עשה ותפילין מצות עשה אם למדת על מוזהה שנוהגת בלילות כבימים יכול אף תפילין נוהגין בלילות כבימים ת"ל מימים ימימה בימים אתה נותן ולא בלילות. ד"א מימים ימימה למה נאמר לפי שהוא אומר והיה לך לאות שומע אני אף שבתות וימים טובים במשמע והדין נותן הואיל ומוזוה מצות עשה ותפילין מצות עשה אם למדת על מוזהה שנוהגת ביצבתות

אחד בדיד בנגע אחד בשער לבן וראש בשער צהוב לאפוקי בין עיניך דאיכא שער דגבות ובעי שער צהוב ואיכא בשר ובעי שער לבן, רש"י: 4 מכאן אמרו וכו'. ברכות פ"ג מ"ג, תוספתא קדושין פ"א ה"י, ירושלמי ברכות ד ע"ג וע"ב, ערובין כו ע"ג, קדושין סא ע"ג, בבלי ברכות כו, קדושין לז, פסיקתא וזרתי שכל טוב דף קנה ומס' תפילין: 5 מיכל וכו'. ירושלמי ברכות ד ע"ג, ערובין כו ע"ג, בבלי ערובין צו, מס' תפילין שם: 7 המניח תפילין וכו'. ברוקח ה' ברכות סימן שסט ובאור זרוע ה' תפילין סימן תקצד מביאים המכילתא בזה הלשון כל המניח תפילין פטור מן התורה ומפרשין דלאו פטור ממש קאמר אלא מעלין עליו כאלו שונה בתורה, אבל בראש ה' תפילין ס' כס הגירסא כקורא בתורה. ועיין שו"ט א וסוף מס' תפילין ופסיקתא וזרתי והערת המור"ל שם: 8 פטור וכו'. עיין בראש שם שכתב בשם ר' שמאל' חפני דלית הלכתא כביריתא זו דהא כמה רבנן קשישי דתורתא אומנתא ומנתי תפילין ומברכי עליהן. ורב' יונה בפרק ב דברכות כתב דאין כוונת המכילתא לפטור שלא יניחם בשעת קריאת שמע וחפלה אלא דאין חייב להניחם כל היום: 9 ושמרת וכו'. מכילתא דרשב"י, לשון הפ"י ושמרת וכו' והוא מה בא ללמדנו למדנו על הקטנים שפטורין מן התפילין שני ושמרת וכו' והוא מי שמחויב בחוקים חייב בתפילין ולא הקטן מיכן אמרו וכו' והוא כמו מדרש חדש: 13 קטן וכו'. שכל טוב דף קנה, ספר וזהויר דף ה', וספרי וזאת דף רפח: 15 בתפילין. סוטה כריה"ג, אבל ר"ע ס"ל דבחוהת הפסח מדברי בבלי ערובין צו, מנחות לו, ברכות מד, ועיין מכילתא דרשב"י, ירושלמי ברכות ד ע"ג ותרומה יונתן, ודעת ת"י כריה"ג, אבל בתרגום ירושלמי תרגם מן אליו יומין לאליו ירחין וגראה דסובר דבחוהת הפסח משתעי: 18 ימימה בימים וכו'. בא"צ מוחק ימימה ועוד מוחק ד"א

1 א בפ"ך וגר' | אט לפי שהוא אומ' | כ לאות וגר' | טמ והיה לאות על ירך | 2 ט הנשים והטף כמשמען | כ במוזהה | 3 מ המוזהה | מ שנוהגת | ט כאנשים, כ באנשים, ק ובאנשים | כבאנשים | מ ח' וכן בס' | ד נהגו | 4 חייב | א ח' | מ שחייב | אמרו | מ ב' הכל חייבין | 5 בתפילין | ארט כש בתלמוד תורה | 6 טמ להגל' | אמ לזכרון | 7 כ עיניך וגר' | למען וכו' | ק ח' | בפ"ך | מ ח', א ב' וגר' | כל ד ח' | 8 ט מתפילין | 9 הזאת | מ ח' | למועד | מ ח', כ וגר' | אטכ לפי שהוא אומר | שני' | יק ב' ושמרת את החוקה | לך | מ ח' | על ירך | כמ ח' | 10 ל ידכה | במשמע | ד ח' | 11 וכן שהוא נוהג | מ שנוהגת | אטכ ובגדולים | מ כגדולים וכן בס' | מ התפילין | ינהגו | ט ח' | 12 אטכ ובגדולים | א הזאת למועדה | כ החוקה וגר' | לא אמרתי | מ ח' | אט כמש שהוא יודע | ש יודע לשומרה מכאן וכו' | 13 ט אמ' חכמים | אטכמ כל קטן | אטכ שהוא יודע | כ את תפיליו | מ תפילין | הרי הוא | למ אביו | אכ ה"ז | ט הרי זה אביו | א עשה | 14 דזוארין | מ ח' | זו חוקת | כ חקת זו, ט זו מצות | אתה וכו' | טמך ח' | זו חקת תפילין | ו ח', ל כן | מ חקת | כל ד ח' | 15 א ענין | מ שג' | לך מ ח' | 16 אני אף הלילות | כ ח' | מ עשה מה מוזהה נוהגת | 17 אטכ שהיא נוהגת | כ בלילה | יכול | ט ח' | אטכמ ינהגו | 18 טכמ ואין | טמ ואי | ארטוה נותן בלילות | ט בלילה | מ ימימה פרט לשבתות וי"ט שהיה בדין הואיל | 20 מ למדת במוזהה | אטכ שהיא נוהגת |

- ובימים טובים יכול אף תפילין ינהנו בשבתות ובימים טובים ת"ל מימים ימימה יצאו שבתות וימים טובים. ר' יאשיה אומר מימים ימימה הואיל ומוזוה מצות עשה ותפילין מצות עשה אם למדת על מוזהו שנהגת בשבתות ובימים טובים יכול אף תפילין כן ת"ל מימים ימימה. ד"א מימים ימימה יש ימים שאתה נותן ויש ימים שאין אתה נותן יצאו שבתות וימים טובים. ר' יצחק אומר הואיל ושבת קרויה אות ותפילין קרוין אות לא יתן אות בתוך אות או יתן אות בתוך אות >אמרת תדחה שבת שהיא קרויה אות וברית לתפילין שאין קרוין אלא אות בלבד. ר' אליעזר אומר הואיל ושבת קרויה אות ותפילין קרוין אות לא יתן אות בתוך אות או יתן אות בתוך אות < אמרת תדחה שבת שחייבין עליה כרת ומיתת בית דין לתפילין שאין חייבין עליהן לא כרת ולא מיתת בית דין. ד"א מימים ימימה מגיד שאדם צריך לבדוק את התפילין אחת לשנים עשר חדש נאמר כאן מימים ימימה ונאמר להלן ימים תהיה נאולתי (ויקרא כה כט) מה ימים האמור להלן אין פחות משנים עשר חדש אף ימים האמורים כאן אין פחות משנים עשר חדש דברי בית הלל בית שמאי אומרים אינו צריך לבדוק עולמית שמאי הזקן אומר אלו תפילין של אבי אימי.
- 15 **פרשה יח** והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני וזה כנען שתקרא הארץ על שמו וכי מה עשה כנען אלא כיון ששמע כנען שישראל נכנסין לארץ עמד ופינה מפניהם אמר לו הקב"ה אתה פנית מפני בני אף אני אקרא הארץ על שמך ואתן

1 א"ל מימים | יכול מ' ח' | אטלמך וימים | מ ימימה
פרט לשבתות וי"ט דברי ר' יאשיה ר' יצחק וכו' | 2 מימים
וכו' ימימה ש' ד ב' | ב' ל' ח' | אכ ימימה למה נאמר
לפי שהוא אומר והיה לך לאות שומע אני אף שבתות
וימים טובים במשמע והדין נותן הואיל | ימימה וכו' ימימה
ש' ד ב' | ב' ט' ח' | א המוזהו | 3 אכ שהיא נוהגת | כ
בתפילין | א תפילין ינהנו בשב' ובי"ט ת"ל מימ' ימימה
יצאו שבת' ימ' טו' | 4 ט שאי' | 5 מ קרוי' | א קרואה וכן
בס' | ותפילין קרוין אות | מ ח' | א קרואות וכן בכלן | 6
וק לתוך בפ"ב | כ בתוך האות | המוס' ד ח' | ט לא תדחה
מ שקרויה | 7 כ שאין קרויות | ט שאין קרוין אות וברית
אלא | ט ראליה | 8 כ קרויה | או יתן אות בת' אות | א ח' |
ט לא תדחה | כ את השבת | 9 מ שחייבין עליו | כ תפילין |
ק אינן, כמ שאין | עליו | כ ח' | ד עליו | מ עליהן כרת
ומיתת | 10 מ ד"א ושמרת את החקק מימים | אכ תפילין, מ
תפיליו | אחת | מ ח' | ט פעם אחד | כ לשנים | 11 מימים
אכמ ח' | ימימה | מ ח' | מ מה להלן שנים עשר חדש אף
כאן שנים וכו' | 12 אט שני' וכן בס' | כ לא יפחות | א
ימימה | כ האמור בכאן | 13 חדש | כ ח' | ט אומר, אכמ
אומ' | ט אין | מ אמר שמאי | 14 טמ אמה.

(יח 15 ה') מ ח' ט' אלהיך | כ הכנעני וגו' | ק
שקרא, וט שנקרא | 16 ק עשאת | עשה | מ ח' | כנען | אט
ח' | 17 ד ופנה | לו | מ ח' | ט ליה | אטכ המקום | א פיניתה |
ט מפני עמי | א מפניהם | כמ בניי | אף | ד ח' | אט את

מימים, ולשון התנחומא ס"ד וספר והזהיר ד' ז' יכול אף
בלילות כן ת"ל מימים ימימה ולא לילות יכול אף בשבתות
וימים טובים כן ת"ל מימים ימימה יש ימים שאדם נותן
ויש ימים שאין אדם נותן אלו הן שבתות וימים טובים ועיין
בנסמן לעיל וירושלמי ערובין כו ע"ג ושכל טוב דף קנה:
4 ד"א מימים ימימה. ברא"ש ומ"ע מוחק אלו השלשה מלות
וברא"ש מוחק לעיל מן מימים שורה א עד ד"א שורה ד
ועיין לשון התנחומא לעיל. ולפי הגהה שכל ג"א
עדיין קשה דלא חדש ר' יאשיה כלום ואפשר לומר דשתי
לשונות הן והניח הכותב את שתיהן. ובפסיקתא זוטרת
מצאתי כלשון זה: ד"א למועדה יש מועד שמנית תפילין
ויש מועד שאינו מנית תפילין יצאו שבתות וימים טובים
שאין צריכין אות בתוך אות, מימים ימימה. יצאו לילות
שאין זמן תפילין ע"כ. ואף כי נראה דלא הקפיד להעתיק
המכילתא בלשונה ממש וחבר גם כן שתי דרשות לאחת
מכל מקום אפשר לפי זה להגיה באופן אחר ולומר דצריך
להיות בדברי ר' יאשיה למועדה הואיל וכו' ת"ל למועדה
יש מועד שאתה נותן ויש מועד שאין וכו': 10 בית דין.
שכל טוב דף קנו: 11 מה ימים וכו'. עיין גירסת המ"ה
וכ"נ גירסת התוספות מנחות מכ ד"ה תפילין: 13 דברי
וכו'. ברא"ש הלכות תפילין ס"לא גורס להפך דברי ב"ש
ב"ה אומרים אין צריך בדיקה ומדברי שמאי הזקן מוכח
דהעיקר כגירסתנו אבל אינו מוכרח דבירושלמי ערובין
כו ע"א מביא בזה פלוגתא בין רבי ורשב"ג דרבי סבירא
ליה דצריכין בדיקה ורשב"ג סובר דאין צריכין ומסיים
הלל הזקן אומר אלו מאבי אימא. וכו' ברמב"ם סוף פ"ב
מה' תפילין וס"מ ה"ת וחזקוני כאן. ובתוספ' מנחות שם
הגירסא כמו לפנינו וכו' מכילתא דרשב"ג, ותנחומא ס"ד,
ספר והזהיר דף ח, ובפסיקתא זוטרת ושכל טוב דף קסת:
14 של אבי וכו'. ברא"ש שם אבי אבי אימא, ובפ"ז של אבי
אבא, ובתנחומא של בית אבי אימא, ובספר והזהיר של בית
אימא.

(יח 17) ופינה וכו'. בירושלמי שביעית לו ע"ג איתא כן על גרגשי וכו' ויק"ר פ"יו ס"ו, דברים רבה פ"ה ס"ד. ועיין
תוספ' גיטין מו. ד"ה כיון ובתוספתא שבת פ"ו ה"ה מסופר כן על אמורי. ועיין תנחומא ס"ב, פ"ז וש"ט דף קנו

לך ארץ יפה כארצך ואי זו זו וזו אפריקא וכה"א וכנען ילד את צידון בכורו ואת חת
(בראשית י טו) וכתוב ויענו בני חת את אברהם לאמר לו שמענו אדני וגו' (שם כג ד-ה)
אמר להם הקב"ה אתם כבודתם את ידידי אף אני אקרא הארץ על שמכם ואתן לכם
ארץ יפה כארצכם > ואי זו זו וזו אפריקי: < כאשר נשבע לך והיכן נשבע לך והבאתי
אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי (שמות ז ח): ולאבותיך והיכן נשבע לאבותיך
באברהם כתיב ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר (בראשית טו יח) כיצחק כתיב
נור בארץ הזאת וגו' (שם כו ג) ביעקב כתיב הארץ אשר אתה שוכב עליה (שם כח):
ונתנה לך שלא תהא בעיניך בירושת אבות אלא תהא בעיניך כאלו היום נתונה לך.

והעברת כל פטר רחם. אין העברה אלא הפרשה וכן הוא אומר והעברתם
את נחלתו לבתו (במדבר כו ח) שמעון בן עזאי אימר והעברת מה ת"ל לפי שהוא אומר
כל אשר יעבור תחת השבט (ויקרא כו לב) שומע אני אף היתום במצוה ודין נותן ומה
אם בעל מים שאינו כשר לגבי מזבח הרי הוא נכנס לדיר להתעשר יתום שהוא כשר לגבי
מזבח לא יהא נכנס לדיר להתעשר והרי הלקוח יוכיח שהוא כשר על גבי המזבח ואינו
נכנס לדיר להתעשר הוא יוכיח על היתום אף על פי שהוא כשר על גבי המזבח לא יהא
נכנס לדיר להתעשר לא אם אמרת בלקוח שאינו נולד ברשותו לכך אינו נכנס לדיר
להתעשר תאמר ביתום שנולד ברשותו לכך יהא נכנס לדיר להתעשר לא וכתו מן
הדין נאמר כאן עברה ונאמר להלן עברה מה עברה האמורה כאן אין קדושה חלה
עליו לא בחיי אמו אף עברה האמורה להלן דין הוא שלא תהא קדושה חלה עליו לא
בחיי אמו אי מה כאן זכרים אף להלן זכרים ת"ל כל אשר יעבור תחת השבט אחד
וזכרים ואחד נקבות במשמע: וכל פטר שגר בהמה אין פטר שגר בהמה אלא

1 אפריקא: עיין ערך מלין לראפאפורט ערך אפריקא:
3 על שמכם. בזה ינחמנו מביא גירסא אחרת בשם מהר"ם
נגארי דגורס דבר אחר על שם שכבודו אברת אברהם וכו'.
ועיין תורת כהנים אחרי פרק יג ח, ויקרא רבה פ"ז ס"ה,
חזקוני, מכללת דרשב"י, ראב"ע ח"ד, וצ"ע: 7 עליה.
לעיל פרש"י, רש"י, תנחומא ס"יב, פסיקתא זוטרתי ושכל
טוב שם: 8 היום וכו'. רש"י, תנחומא ס"יב, פ"ז, ש"ס
דף קנו: 9 הפרשה. וכן ת"י ותפרסם כל פתח ולדא, ועיין
רש"י, תנחומא ס"יב, פ"ז, ש"ס דף קנו: 18 בחיי אמו. עיין
לקמן פרש"י משפטים פ"ט ותורת כהנים אמור ריש פרש"י ח
ספרי דברים פ"ט, עז, מדרש תנאים יב כו (דף נד), בכורות
פ"ט מ"ד, תוספתא שם פ"ז ח"ו, בבלי שם נז, חולין לח:
ושמעון בן עזאי נקט בפשיטות דיתום כשר לגבי מזבח
אבל אינו קדוש בבכורה ויליף מעשר בהמה מבכור. וכן
נראה דעת המשנה דלא שנינו יתום בשום דוכתא בהדי הנך
דאסורין לגבי מזבח. עיין בתוספות יו"ט בכורות פ"ט מ"ד
ומה שחזק"י קורקוס אליבא דהרמב"ם דיתום הוי בכלל
יוצא דופן משום דאי אפשר לצמצם תירוצו זה לא שייך
אליבא התנא דמשנתנו דהא לענין מעשר בהמה שונה יתום
בהדי יוצא דופן והא דפשיטא ליה לכן עזאי דיתום אינו
קדוש בבכורה אפשר משום דלא מקרי פטר רחם: 19 אחד

הארץ | 1 ט ואיהו זה | זו בפ"ג | כמ ח' אפריקא, אטכמ
אפריקא | ל שני | ב ילד וגו' וכתוב | בכורין | מ ח' | 2 וכתוב |
אט ח' | מ ויעשו | ד חת וגו' שמענו | מ חת שמענו | וגו' |
טמ ח' | 3 להם | מ ח' | אטכ המקום | אטכ את הארץ |
יפה | מ ח' | המוטגר ד ח' | ואי זו זו | מ ח' | כאשר וכו'
ידי | ט ח' | א ואיכן | לך בפ"ב | ד ל, א ח' | א שני
והבאתי | 5 אלן | ב את | אשר וכו' | ד ח' וגו' | א נשאתי
וגו' | ולאבותיך | וטכ כאשר נשבע לאבותיך | א ב היכן |
לאבותיך | ד ח' | ט לאבות | 6 א מה הוא אומר, יק הוא
כתיב. כ הוא אומר | כ ח' וגו' | אברהם | ברית לאמר | א
ח, ד וגו' | לאמר | מ ח' | אט מהו אומר | ב כתיב כי לך
לזרעך וגו' | 7 וגו' | טמ ח' | אטמ ביעקב מהו (מ ח')
אומר | עליה | ט ח', אל נ' וגו', כ וגו' | 8 ט אלא יהי,
מ אלא תהי | אטכ אותו היום | אטמ נתנה | 9 ל וכו' | א
טמ ח' | כ רחם וגו' | ט עברה | א אומר ואל בני יש'
חברר לאמ' איש כי ימות וכן אין לו וגו' | 10 מ נחלת |
לביתו | מ ח' | שמעון וכו' במשמע ש"ב | מ ח' | אט והעברת
כל פטר רחם (א ג' לה') | 11 כ יעבור וגו' | 12 א אינו | א
טכ על גבי המזבח (כ מזבח) | הרי הוא | ד ח' | הוא | כ ח' |

ד להתעשר לדיר | יתום וכו' להתעשר בש' טו | כ ח' | 13 אט על גבי המזבח דין הוא שיכנס | יוכיח | מ ח' | 14 א יתום | ט
שאו"פ | 15 כ בלוקח | אטכ שלא | טכ לפיכך | לכך וכו' ברשותו | א ח' | 16 לכך | ט ח' | תאמר וכו' להתעשר | כ כפול | כ
לפיכך לא יהא | א לפיכך | 17 וק עבודה-עבודה, ל העברה-העברה | ובק מה להלן אין וכו' | ל מה כאן | א האמורה להלן |
18 אויבך אף עברה (קי עבודה) האמורה כאן, וכן ת מה להלן ... אף כאן | מל להלן אין קדושה | עליה | ד ח' | 19 א או |
להלן | כ כאן | תחת השבט | ד ח' | כ אחת-ואחת | 20 וכמק כל | אין וכו' בהמה | מ ח' | ב אלא כל ששיגרתי |

שגרתו אמו יהא פטור מן הבכורה והבא אחריו אינו בכור: אשר יהיה לך להוציא את המוכר עובר בהמתו לגוי משמע מוציא אני את המוכר עובר בהמתו לגוי ומביא אני את הלוקח עובר בהמתו של גוי ת"ל אשר יולד בבקרך ובצאנך (דברים טו יט) להוציא את הלוקח עובר בהמתו של גוי: הזכרים לה' מכאן היה ר' יוסי הגלילי אומר רחל שלא בכרה וילדה שני זכרים ויצאו שני ראשיהם כאחת שניהם לכהן שני הזכרים לה' וחכמים אומרים אי אפשר אלא אחד לו ואחד לכהן.

וכל פטר חמור תפדה בשה, בשה ולא בעגל ולא בחיה ולא בשחוטא ולא בטריפה ולא בכוי ולא בכלאים. ופטר חמור תפדה בשה (שמות לד כ) למה נאמר לפי שנאמר אך פדה תפדה (במדבר יח טו) שומע אני כל בכור בהמה טמאה במשמע ת"ל כל פטר חמור תפדה בשה פטר חמור אתה פודה ואי אתה פודה כל בכור בהמה טמאה. ועדין אני אומר פטר חמור תפדה בשה ושאר בהמה טמאה בכסות וכלים ת"ל עוד במקום אחר ופטר חמור תפדה בשה פטר חמור אתה פודה ואי אתה פודה בכור שאר בהמה טמאה אם כן מה ת"ל אך פדה תפדה לא אם אינו ענין שפודין בכור בהמה טמאה תנהו ענין שמקדישין בהמה טמאה לבדק הבית ופודין אותה מהקדש בדק הבית: ואם לא תפדה וערפתו מכאן אמרו מצות פדייה קודמת למצות עריפה. ד"א ואם לא תפדה וערפתו אם אין אתה פודו עורפוהו הואיל ואבדת נכסי כהן אף נכסיו יאבדו ומנין שאסור בהנאה נאמר כאן עריפה ונאמר להלן עריפה מה להלן אסור בהנאה אף

1 שגרתו] ק' ג' שעברו | מ פטר | 2 את | ט ח' | לגוי] וכן ג' אשר יולד | וכן במשמע | מ מוציא את זה ומביא וכו' | אני] רק ו וכן בס' | א מביא | 3 ת"ל וכו' | גוי | כ' ח' | ט וצאנך הזכר | 4 הגליל | מ' ח' | 5 א רחיל, ט רחלה | שני] כ ג' ילדים | אטמ כאחד | כ באחת | 6 טל אי אפשר לצמצם | מ אפשר לומר כן אלא | 7 וכן כל | וכל | מ' ח' | מ ופטר | בשה בפ' | ט ח' | א לא בעגל | כ לא בחיה | 8 ק בטריפה | אבכת' בכלאים... בכוי (א בכור) | ולא בכלאים | ט ח' | ל וכל פטר | 9 אטל לפי שהוא אומר | תפדה | מ' ג' בשה את בכור בהמה טמאה | אלא תפדה וגו' | א כל בהמה ת"ל | 10 כל פטר | מ, ל וכל פטר, אדטב ופטר | תפדה וכו' טמאה | מ' ח' | פטר | ד ח' | ט בכור | ויין | א חמור את פודה שאר בהמה ט' בכסות וכו' | ט פודה שאר בכור | 11 ועדין וכו' | ט או פטר חמור וכו', ו ד"א כל פטר חמור תפדה בשה יכול כל פטר חמור אתה פודה בשה ושאר וכו' וכלים ת"ל אך א"כ מה ת"ל וכו', ק ד"א כל פטר חמור תפדה בשה כל פטר חמור יאבדו פודה ואי אתה פודה כל בכור בהמה טמאה אלא בכסות וכלים ד"א פטר חמור תפדה בשה ושאר בהמה טמאה בכסות וכלים א"כ מה ת"ל וכו', כ ד"א ופטר חמור תפדה בשה פטר חמור אתה פודה ואין אתה פודה שאר בהמה טמאה בכסות וכלים א"כ מה ר' ל' אף פדה תפדה ד"א ופטר חמור תפדה בשה ושאר בהמה טמאה בכסות וכלים א"כ מה ת"ל אך, תפדה | מ' ח' | ט שאר בכור בהמה | מ בהמות טמאות | א וכלים א"כ למה נא' ת"ל אך

פדה תפדה וגו' לא אם אינו ענין | 12 עוד במ"א | מ ח' | תפדה בשה | מ' ח' | ט בכור חמור | 13 אך | יק ח' | תפדה | ל ח' | אלא דב' ח' | מ ענין לבכור שאר בהמה | בכור | ד ח' | 14 ענין | ט ח' | לבדק | מ כלית | ט ופודין מתקדש | בדק | יק ח' | 15 וכן אם מצות וכו' וערפתו | ט ח' | ו' מ' ח' | דשכ | אט | 16 אתה | אט ח' | ט יערפרו | ט ואיבד כהן את ממונו יאבדו ומנין | אטב שהוא

וכו' תנחומא שם 1: פטור וכו'. כלומר לרבות כל שגרתו אמו ואפילו נפל דאינו בכור ואעפ"כ פטור הבא אחריו מן הבכורה, ולשון רש"י שגרתו אמו ושלוה בלא זמנו ללמדך שהוא קדוש בבכורה לפטור את הבא אחריו. אבל בלשון המכילתא אי אפשר לפרש כן אלא הכוונה דכולל גם נפלים ולא דקאי דוקא אנפלים, ועיין בכורות ג' ומכילתא דרשב"י ואפשר דצ"ל כגירסת המ"ח פטור במקום פטור. אבל לפי זהבא אחריו בכור מיותר ובתנחומא גורס ג"כ פטור ועיין ספרי במדבר דף קלח אבל לשון הפ"ו וכל פטר שגר בהמה שגרתו בהמה ולא יוצא דופן. וכן הוא ש"ט דף קנו ואין להחליט איך היתה גרסתם: 2 עוברי בא"צ מותק זה וא"צ: 4 להוציא וכו'. בכורות ריש פ"ב, תוספתא שם, תנחומא סימן יב, פסיקתא וטרתי, שכל טוב דף קנו: 6 לכהן. בכורות פ"ב מ"ו, תוספתא פ"ב ח"ו, בבלי יו"ד, פסיקתא וטרתי, שכל טוב דף קנו, ובתנחומא משמע דעת החכמים: 8 בכלאים. בכורות פ"א מ"ה, תוספתא פ"א ח"יג וה"יד, מכילתא דרשב"י, בבלי יב, תנחומא פ"ו, ש"ט דף קנו: 9 שומע אני וכו'. כפשוטא דקרא וכדעת פילון ויוסף הכהן והקראים, עיין דור דור ודורשיו ח"א צד גג וגם Monu-menta talmudica, Wien 1913; Recht II, I. S. 26, A. 171 14 בדק הבית. עיין בח"ג ונמשכתי אחר גירסת מ"ח, וכעין דוגריסא הישנה תמצא לקמן פרשה משפטים פ"ב ד"דז את חג המצות תשמור. ולשון התנחומא משובח כאן דמעתיק ד"א אתה פודה ולא שאר בהמה טמאה ומאי פדה תפדה פדה פ"ח בלבד תפדה שמקדישין את בהמה טמאה לב"ה ופודין וכו'. ועיין פ"ו וש"ט דף קנו וספרי במדבר דף קלט ומכילתא דרשב"י: 15 מכאן וכו'. בכורות פ"א מ"ד תנחומא שם, פ"ו וש"ט דף קנו: 16 הואיל וכו'. בכורות ג', תנחומא פ"ו וש"ט: 17 להלן וכו'. בעגלה ערופה, בכורות ט: וי.

כאן אסור בהנאה: וכל בכור אדם בבנין תפדה למה נאמר לפי שהוא אומר
 ופדיוויו מבן חדש תפדה (במדבר יח טז) כלל בערכך כסף חמשת שקלים פרט כלל
 ופרט אין בכלל לא מה שבפרט וכשהוא אומר כל בכור אדם בבנין תפדה חזר וכלל
 או כלל בכלל הראשון אמרת לאו אלא כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא בעין הפרט
 מה הפרט מפורש בנכסים המטלטלים שאין להם אחריות וגופן ממון אף אני איני
 מרבה אלא נכסים שאין להם אחריות וגופן ממון מכאן אמרו בכל פודין בכורי אדם
 חוץ מעבדים ושטרות וקרקעות והקדשות <רבי אומר בכל פודין בכורי אדם חוץ
 משטרות> ד"א כל בכור אדם בבנין תפדה הרי שהיו לו חמשה בכורות מחמש נשים
 מנין שחייב לפדות את כולן ת"ל כל בכור אדם בבנין תפדה: וכל בכור בני אפדה
 מנין אם לא פדאו אביו הוא יפדה את עצמו ת"ל וכל בכור בני אפדה. ר' יוסי הגלילי
 אומר היאיל ואמרה תורה פדה את בןך ולמד את בןך תורה אם למדת על תלמוד
 תורה שאם לא למדו אביו הוא מלמד כעצמו כך אם לא פדאו אביו הוא פודה את
 עצמו לא אם אמרת בתלמוד תורה שהוא שקול כנגד הכל שאם לא למדו אביו הוא
 מלמד לעצמו תאמר בפדיה שאינה שקולה כנגד הכל שאם לא פדאו אביו הוא לא
 יפדה את עצמו. והרי המילה תוכיח שאינה שקולה כנגד הכל ואם לא מלו אביו הוא
 מל את עצמו כך אם לא פדאו אביו הוא יפדה את עצמו. לא אם אמרת במילה
 שחייבין עליה כרת שאם לא מלו אביו הוא מל את עצמו תאמר בפדיה שאין חייבין

5

10

15

תוספתא פ"א ה"ז, מכילתא דרשב"י, ירושלמי קדושין סג
 ע"א. תנחומא, פ"ו ויש"ט: 1 למה וכו'. ספרי במדבר קלט:
 7 והקדשות וכו'. כלשון המשנה בכורות פ"ח מ"ח וכן הוא
 בפ"ו ויש"ט אבל בספרי שם ליתא וכן תנחומא כאן ופירש
 בגמרא שם ולא הקדשות בכל אלו ונראה דאינו לא אשגרה
 (שמעתי). ועיין ת"י ודבריו אינן אלא תימה כאשר העיר
 במ"ע: 8 הרי וכו'. קדושין כט. ושם מבואר הכתוב דשמות
 לך כ כל בכור בניך תפדה. ועיין מכילתא דרשב"י ויש"ט
 דף קנז: 10 ת"ל וכל וכו'. אין להבין. ונראה דצריך
 להיות וכל בכור אדם בבנין תפדה מניין וכו' ת"ל וכל
 בכור אדם בבנין תפדה. וכן הוא בפ"ו ד"א וכל בכור אדם
 בבנין לרבות מי שלא פדאו אביו שהוא פודה את עצמו
 (ומלת ד"א אפשר דהוסיף מעצמו יען כי מקודם לזה הביא
 ציון המקרא לסמוך אליו המאמר בכל פודין בכורי אדם
 וכו'). ועיין מכילתא דרשב"י כאן ושמות לך כ וירושלמי
 קדושין סא ע"א: אדם תפדה וצ"ל וכל בכור אדם תפדה
 אבל צ"ע באיזה אופן נפל השבשח בנוסחת המכילתא דאי
 אפשר לומר להכתוב וכל בכור בני אפדה אין לו ענין לכאן
 כלל וכן התנחומא נראה ג"כ שהיתה גירסתו משונה משלנו
 דדל כ כל בכור בניך היו לו חמש נשים וכו' ובכור זכריים
 חייב לפדות פטר רחם אמר רחמנא בכורות הן לכתן ולא
 לנחלה ולמה הוצרך ה' חתוב לומר כל בכור בניך תפדה לומר
 שאם לא פדאו אביו הוא יפדה את עצמו. ונראה
 דאיזה חסרון בדבריו דמתחלה דורש הכתוב לענין חמש
 נשים ואחר כך מקשה ולמה הוצרך הכתוב וכו' ולכאורה
 היה אפשר לומר דהגירסא העקרית היתה כל בכור אדם
 בבנין תפדה למה נאמר לפי ש' כל בכור בני אפדה הרי
 וכו' כלומר מאחר דכתב וכל בכור בני אפדה סלקא דעתך
 דאין צריך פדיון רק אם הוא גם בכור לאביו אבל קשרו
 להגיה כן דבמכילתא דרשב"י אדרבה יליף דחייב לפדות
 את כולן מן וכל בכור בני אפדה ע"כ אפשר לומר דהיתה הג'
 וכל וכו' בבנין תפדה למה נאמר והלא כבר נאמר וכל בכור
 בני אפדה הרי וכו' ולפי לשון התנח' קרוב לומר דהיתה גרסתו
 וכו' בבנין תפדה הרי וכו' כולן ת"ל וכל בכור בני אפדה
 ומנין אם לא פדאו וכו' ת"ל וכל בכור אדם בבנין תפדה
 ואיך שהיתה הגירסא עכ"פ נראה דהלמוד לפדות את עצמו

אסור | אט מה עריפה האמורה (א אמורה) להלן | א אסורה
 וכן בס' | אט אף עריפה האמורה (א אמורה) כאן | 1 כ
 כאן נמי אסורה | איטמק כל | תפדה | ושכך ח' | כמ לפי
 ש' | 2 כ מבן וגו' | כ בערכך ב' ע' כ' ח' פרט | 3 טמ
 כשהוא | וכל | אדם | מ' | בבנין | אכ ח' | 4 בכלל מ כלל.
 ל כלל | מ ראשון | וק ואמרת | וכלל | ח' | אכ אין | א הפרט
 לומר | לך מה פרט | 5 בנכסים | כ ב' אף | א מיטלטלין, מ
 המיטלטלין, ט ומיטלטלין | שאין להם אחריות | מ ח' | וגופן
 ממון | אטכ ח' | ט אף הכלל כן מכאן וכו' | אני | מ ח' |
 אכ אני אין לי אלא נכסים מיטלטלין | 6 מ אלא כיצא בזה
 מכאן בכל וכו' | וגופן ממון | אדכ ח' | בכל | ד ג' מקום |
 טמ בכור | 7 ט מן העבדים | מ וקרקעות ושטרות | המוטגר
 ד ח' | חוץ משטרות | רק מ | 8 ד"א | רק אט | וכל | בבניך
 תפדה | מק ח' | הרי | אטכ ח' | אטכ היו | חמשה | ד ח' |
 א חמשה | 9 מנין | אטכ ח' | א היו, ט חייב, כ וחייב |
 ת"ל וכו' תפדה | ט ח' | א וכל | אדם | מ ח' | מ בניך |
 בבניך תפדה | כ ח' | ט ד"א וכל (כ כל) | 10 א ומנין
 ואם | ק רבי אומר מכאן אתה אומר וכל בכור וכו' | אביו |
 ק ח' | הו' | ח' | מ שחייב לפדות | את | א ח' | איטמק
 כל | 11 ט בניך | בניך | א בניך תורה | אס | ב' | לא | אם
 וכו' ת"ת | א ח' | כ על ד"ת | 12 ט אבא | מ שחייב ללמד
 את עצמו | אטכ מלמד הוא | אטכ את עצמו | אביו | ט
 ח' | ט חייב לפדות את עצמו | אכ יפדה | 13 לא וכו' | מ
 וה"ה לברית מילה וכל שמצות האב על הבן | אב | על עשה
 אביו יעשה הוא לעצמו מכאן אמר חייב למול וכו' | אטכ
 מלמד הוא את עצמו | 14 אטכ לפיכך | הו' | אטכ ח' | 15
 אטכ מילה | ואם לא | א שלא | טכ שאם | אט מל הוא | 16
 כ ימול | כ יפדה הוא | אס | ח' | 17 א מל הוא |

והיה כי ישאלך בנך מחר, יש מחר עכשיו ויש מחר לאחר זמן: מחר לאמר מה זאת הרי מחר ומן מחר יהיה האות הוה (שמות ח יט) הרי מחר עכשיו <מחר אנכי נצב (שם יז ט) הרי מחר עכשיו> מחר יאמרו בניכם לבנינו (יהושע כב כד) הרי מחר לאחר זמן: מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אותנו (דברים י כ) נמצאת אומר ארבעה בנים הם אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול. חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אותנו אף אתה פתח לו בהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם ל"כס ולא לו ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר אף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים (שמות יג ח) לי ולא לך אלו היית שם לא היית ננאל. תם מה הוא אומר מה זאת

הוא מן כל בכור אדם בבנין ונראה דודוש כאלו כתיב
תפדה שתי פעמים כל בכור אדם תפדה וכל בכור בנין
תפדה. ויעין מכילתא דרשב"י אבל בש"ט דקנח נראה
שהבין דורשנין תפדה תיפדה: 2 מבין שלשתי כרי. צ"ל
מבין שניהם ולקמן צ"ל כהרי מילה הצד השוה וכו' ומה
בביתם נהגה. ולפי הגירסא שפנינו צ"ל דמבין שלשתי
ילקי לשאר מצות אלה על הבן כמו ללמוד ואמנות דהייב
ללמד לעצמו וכן נראה שהבין הפ"ז אף דאנין מעתיק בכאן
לשון המכילתא אלא כותב וכן אמרו חייב מלמד לכו' וכו'
ולחשיאו אשה ואל עשה לו אביו אחת מבין אלה חייב
הוא בעצמו לעשותם וכן הוא בש"ט דקנח ור"ל ולא זו
בלבד (יע"ל מצות פדייה) אלא כל שהוא מצות אלה על
הבן וכו' יע"ל הוא לעצמו מכאן אמרו חייב אדם וכו' אשה
הוא עשה לו אביו וכו' אבל אן אפשר לפרש כן אף ליפנין
פדייה בעצמה ע"י בנין אב וע"כ מגיה בא"צ לעיל וגורס
ת"ל וכל בכור בן אשה במקום אמרת תפרש ודבריי תמתנ'
בכאן שמביא דליפנין תלמוד תורה בקי"ו מפדיון תמחין:
5 מכאן וכו'. תוספתא קדושין פ"א ה' וירושלמי ס"ם ש'
ע"א ובבלי כט'. ובמשנה ס"ם ה"ז ואבא אורחא למדנו מן
התוספתא וכו' המכילתא כאן הדעיקר גבירות הירושלמי
במשנה דג' בתחלה כל מצות אלה על הבן ואח"כ כל מצות
הבן על האב: 7 ישוב מדינה. דרך ארץ. ז"ר: 8 לאחר
המן תנחומין ס"ג, פ"ו וי"ט דקנח: 13 אונתן במקרא
כתיב אתכם וידועה קושית העולם אדיתה חלוק בין שאלת
החכם והרשע ולפי הגירסא שלפנינו נראה וכן הוא בסדר
הגדה לה"מב"ם אונתן כמו כן וכו' הירושלמי פסחים לו
וע' ובתרגום השבעים והולגאטא. עיין מ"ס ומ"ע: 14 אין
וכו'. ר"ל עד אין מפטירין שהיא דלככה התאחרונה, מ"ע
בשם אחרים ויירושלמי לו ע"י הגירסא הפוכה ועל שאלת
החכם התשובה בחוק דן הוציאנו ה' ממצרים עבדים
ועל שאלת הטיפש מביא התשובה אף אחר למיד הכות
הפסוק שאין מפטירין וכו' אפיקומן שלא היו עומד מחבורה
זו ויכנס לחבורה אחרת: 15 מן הכלל וכו'. עיין פ"ח ג'
לשון הירושלמי שן אף אתה אמור לו עקבור זה:

ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנא' והגדת לבנך ביום ההוא וגו'. ד"א מה העדות והחוקים ר' אליעזר אומר מנין אתה אומר שאם היתה חבורה של חכמים או של תלמידים שצריכים לעסוק בהלכות פסח עד חצות לכך נאמר מה העדות וגו'.

ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו, שומע אני מאליו ת"ל ויחזק ה' את לב פרעה: ויהרג ה' כל בכור מכאן אמרו וזבחין בכורי בהמה כנגד בכורי בהמה ופודין בכורי אדם כנגד בכורי אדם: והיה לאות וגו', בארבעה מקומות מוכיר פרשת תפילין קדש לי והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע מכאן אמרו מצות תפילין ארבע פרשיות של יד הם כרך אחד ארבע פרשיות של ראש הם ארבע מוטפת ואלו הן קדש לי והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע כותבן כסדרן ואם לא כותבן כסדרן הרי אלו יגנוו

חסלת מסכתא דפסחא והיתה הרוחה

4 עד חצות. נראה דנקט עד חצות משום דר"א לטעמיה דס"ל דזמן אכילת פסח עד חצות אבל בש"י מביא בשם מהר"ס דיש ספרים דלא גרסו עד חצות, ועיין תוספתא פסחים פ"ז וה"א ור"א ור"ב: 5 ת"ל וכו'. תנחומא ס"ג, פ"ז וש"ט דף קנח, וכן ת"י: 6 מכאן וכו'. בתנחומא משובש, וזבחים בכור בהמה כנגד בכור אדם ופודין בכור אדם כנגד בכור בהמה. וכן משובש תחלת המאמר בס' והזהיר דף ו, וכן משובש בקצת נוסחאות של פ"ז אבל בש"ט דף קנח על נכון: 10 כותבן וכו'. מנחות לד', וידועה פלוגתא רש"י ור"ת. ועיין בתוספות שם ד"ה והקורא שכתבו דמן המכיל' שלפניו משמע כפ"י רש"י ועוד פ"י שלישי שם להראב"ד שפירש דמה שאמרו בגמרא כאן מימינו של קורא קאי אברייתא דקדש לי והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל והויתו באמצע כדעת ר' האי והא דקאמר והקורא קורא כסדרן אפרשת שמע והיה אם שמוע נאמר שהוא כסדר הקורא בחורה מימין לשמאל והפירוש הזה הוא היותר פשוט לדעתי בלשון הגמרא ומן התימה על המפרשים והפוסקים שלא הביאו אלא דעת רש"י ור"ת ולא הרגישו כי דעת הראב"ד היא משונה משתייהן והיא דעה שלישית.

לאמר מה זאת | 1 כ יד וגו' | ה' וכו' | מ' | מבית עבדים | אמר ה' | כמ מי שאינו יודע לשאל | 2 שנ' | כ ח' | א לבנך וגו' | ביום ההוא וגו' | כמ ח' | וגו' | ט ח' | ד"א א ח' | והחקים | דכ ח' | א והחקים והמשפטים וגו' | מנין אתה אומר | מ ח' | 3 מ אם היו | ט חבורה של תלמידי חכמים צריכים | או של תלמידים | מ ח' | אכ תלמידי חכמים | א ט צריכים להיות יושבין ועוסקין, כ צריכים לעשות | טכ כהלכת | 4 א כמ הפסח | עד חצות | מ ח' | אט העדות והחקים והמשפטים | א ח' | וגו' | מ ח', מ והחקים | 5 לשלחנן אט ח', ו לשלטנו | 6 ל בכור וגו', אט בכור בארץ מצרים וגו' | ט ח' | מ בכור על כן אני זוכה | ט אמרו חכמים | וזבחין | מ נותנין | מ ופדיין | 7 אדם בפי' | א בהמה | כמ לאות על ידכה | אט לאות על ירך וגו' | ט ח' | טכ בארבע | מוכיר | אמ ח', ד מזכירין | 8 ט לי כל בכור | ט שמע יש' | כ שמוע תשמעו | תפילין | ד ח' | ארבע וכו' אחד | ט ח' | ק ליד, כ על יד | 9 אחד | א ג' של | כ כרך אחת ארבע פרשה | כ על ראש | ט לי כל בכור | 10

ט יביאך ה' | כ כותבי, ט וכותבן וכו' אר"ז ה"ת סימן תקנח | אטכמ ואם כתבן שלא כסדרן | א יגיונו | 11 א מסכתא דפסח ואית בה פרשייתא יח וסימניהון מצריא הדין לאומר וכה למיגטר למיסב מיכולתא לשובעה יומין קדם לארבעת עשר ותיקדש ותיעול בליליא מפלוסיו פסחא ותקדש ארעא דמעאלנא חזק ואית כהה מסכתא הלכות ת"ו.